

Joutsen apteekki 100 vuotta
Apoteket Svanen 100 år

Joutsen apteekki 100 vuotta Apoteket Svanen 100 år

Onnittelemme 100-vuotiasta
vuokralaistamme!

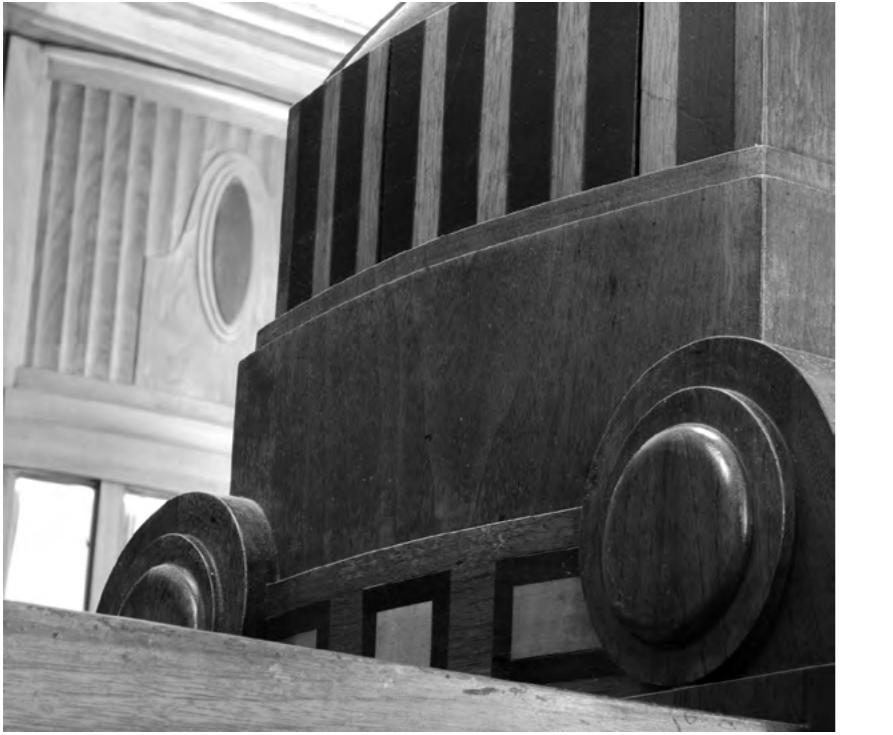

Vi gratulerar vår 100-åriga
hyresgäst!

© Pro Svanen työryhmä / Pro Svanen-arbetsgruppen:
Bengt Mattila, Liisa Kunttu, Heikki Kunttu

Juhlakirjan julkaisemista ovat tukeneet Keskinäinen työeläkevakuutusyhtiö VARMA
ja Suomen farmaseuttinen yhdistys.

Publiceringen av jubileumsboken har fått understöd av
ömsesidiga arbetspensionsförsäkringsbolaget VARMA och Farmaceutiska föreningen i Finland.

TEKSTIT / TEXTER:

Margaretha Ehrström, sivut / sidorna 11 - 13

Bengt Mattila (BM), sivut / sidorna 16 - 22, 54 - 56

Liisa Kunttu (LK), muut sivut + kuvatekstit / övriga sidor + bildtexter

KÄÄNNÖKSET suomesta ruotsiksi / ÖVERSÄTTNING från finska till svenska:

Bengt Mattila

VANHAT KUVAT / GAMLA BILDER:

Joutsen apteekki / Apoteket Svanen + Arthur Nymanin suvun kokoelmat / Släkten Arthur Nymans samlingar (sivu/sidan 19)

Tunnistetut kuvajat / Identifierade fotografier:

Ida von Gericke, sivu 18 vasemmalla / till vänster på sida 18. K. Manninen, sivu / sidan 39. Atte Matilainen sivu / sidan 55.

VÄRIKUVAT JA KANSIKUVA / FÄRGBILDER OCH PÄRMBILDEN:

Heikki Kunttu

ULKOASU / LAYOUT:

Liisa Kunttu ja / och Heikki Kunttu

ISBN 978-952-93-1467-6

PAINO / TRYCKERIE:

Multiprint, 2012

6

Liisa Kunttu:
Apteekin talo
Apotekets hus

11

Margaretha Ehrström:
Apteekki ja sen offisiini
Apoteket och dess officin

16

Bengt Mattila:
Vanhan ajan apteekkia säilyttämässä
Med viljan att bevara ett traditionellt apotek

26

LK:
Henrik Heickell
apteekkari / apotekare 1912 - 1950

38

LK:
Holger Peldán
apteekkari / apotekare 1950 - 1967

46

LK:
Kerttu Peldán
apteekkari / apotekare 1967 - 1981

54

BM:
Ilmari Pippingsköld-Parrukoski
apteekkari / apotekare 1982 - 1998

60

LK:
Bengt Mattila
apteekkari vuodesta 1998 alkaen,
apteekkihistorian asiantuntija
apotekare sedan år 1998,
sakkunnig i farmacihistoria

Apteekin talo Apotekets hus

■ Joutsen apteekki avattiin 17. marraskuuta vuonna 1912 kulmatalossa, osoitteessa Lapinlahdenkatu 1.

■ Apoteket Svanen öppnades den 17 november år 1912 i hörnhuset, på adressen Lappviksgatan 1.

Kun Helsingin Kampissa, Lapinlahdenkadun ja Eerikinkadun kulmassa aiemmin ollut yksikerroksinen puutalo purettiin ja sen tilalle ryhdyttiin suunnittelemaan ajanmukaista ja näyttävää, viisikerroksista asuinkerrostaloa, elettiin vuotta 1907. Talon rakennutti insinööri Johannes Eichinger. Arkkitehdiksi valittiin Selim A. Lindqvist, jota avusti hänen toimistossaan tuolloin työskennellyt saksalaissyntyinen arkkitehti Friedrich Lüsch. Kun piirustukset seuraavan vuoden alussa vahvistettiin, uutisoitiin tulevasta talosta myös pääkaupungissa ilmestyyvässä Hufudstadsbladetissa.

Joutsen apteekki avattiin uuden kerrostalon alimman kerroksen liiketilassa vuoden 1912 marraskuussa. Samassa kadunkulmassa sijaitsevassa puutalossa oli aiemmin toiminut olut- ja viinikauppa. Kaupunkikuvassa tapahtui selvä muutos; kivikaupungin levämisen sai kulmatlostaa ja apteekista uuden maamerkin (ks. kuvat sivulla 18).

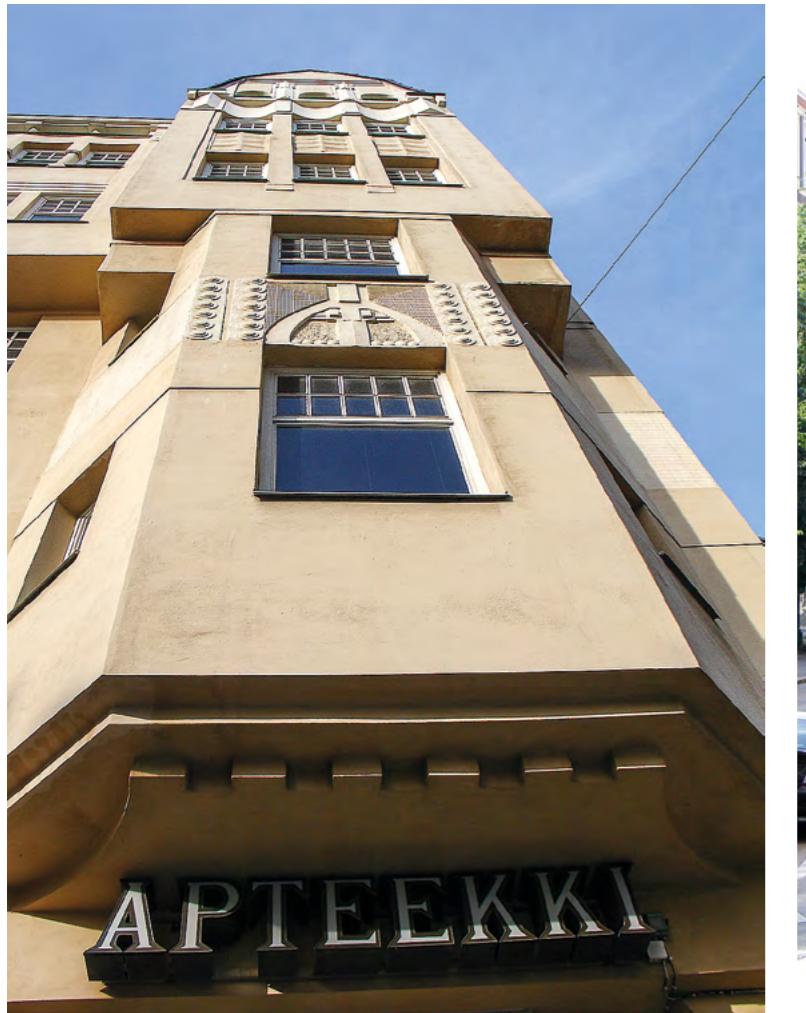
Apteekit ovat kuuluneet kaupunkikulttuurin vanhimpia instituutioihin. Kuten Joutsen apteekki, ne ovat sijainneet tavallisissa asuin- ja liiketiloissa, mutta sisätilojensa jäsentelyn ja kalustuksen suhteen ne ovat eronneet muista kaupankäynnin tiloista. Vanhojen apteekkien sisustuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota kalusteiden, niiden yksityiskohtien ja materiaalien luomaan kokonaisuuteen ja sen tuottamaan esteettiseen vaikutelmaan.

Joutsen apteekki suunniteltiin juuri Lapinlahdenkadun taloon ja tilaan. Lindqvist oli suunnitellut myös Hämeentien apteekkarin rakennuttaman talon (purettu 1961) ja siihen tulevan apteekin art nouveau -tyyliin. Arkkitehdin korostamana kokonaistaideteoksina ne olivat

Joutsen apteekin ja Lapinlahdenkadun talon edeltäjiä. Lindqvistin avustajan ja työtoverin, Friedrich Lüschin on arveltu osaltaan vaikuttaneen siihen, että Hämeentien töissä painottuneen belgialais-ranskalaisten art nouveaua sijaan Lapinlahdenkadun talosta ja apteekista tuli saksalaisvaikutteista jugendia.

Arkkitehti Selim A. Lindqvist (1867 – 1939) eli ja työskenteli muuttuvien aikakausien ja ihanteiden taitekohdassa ja kävi työssään läpi useita erilaisia tyylilaje-

ja. Hän aloitti uusrenessanssin merkeissä ja omaksui vaikutteita mannermaisesta art nouveau –tyylistä belgialais-ranskalaissitain ja jugendtyylistä saksalaisittain. Hän oli jo varhain kiinnostunut rakennusteknisistä uudistuksista ja läheni rakenteellisesti jäsennelyä tyylilä. Kansallisen romantiikan innostukseen hiipuessa hän siirtyi vankan ammattitaitonsa kannattelemana mutkattomasti 1920-luvun arkkitehtuurin. "Lopuksi hän piirsi vuonna 1932 itselleen Pitäjänmäelle funkistalon, valkoisen kuution jossa

on tasakatto", niin kuin Asko Salokorpi kirjoittaa kirjassaan *Selim A. Lindqvist. Arkkitehti* (Jyväskylä 2001).

Ryhtyessään suunnittelemaan Lapinlahdenkadun ja Eerikinkadun kulmataloa Lindqvist oli jo kokenut arkkitehti, jonka lukuisia töitä oli valmistunut sekä Helsinkiin että muualle Suomeen. Joutsen apteekin lähistölle oli valmistunut mm. vuonna 1903 Hietalahden halli, jota tehdessään arkkitehti kehitti tavan jantevöitää julkisivua puhtaaksi mururatun tiilen ja

rapatun pinnan vaihtelulla. Myös Lapinlahdenkatu 31:een, kadun pohjoispäähän, oli vuonna 1907 valmistunut Lindqvistin suunnittelema asuinkerrostalo. Sen alimpien kerrosten karkeaa tiilimuurauraus yhdessä isojen ikkunojen kanssa viittaasi mielenkiintoisella tavalla teollisuusrakennukseen.

Selim A. Lindqvistin työskentelyä innoittivat rationaaliset ratkaisut sekä materiaali- ja rakennustapakokeilut. Helsingin Aleksanterinkadulle oli jo vuonna 1909 saatu kokonaan teräsbetonirunkoinen Hamstern liikepalatsi, oman aikansa pioneeriö (Aleksanterinkatu 13). Hänен suunnittelemistaan Suvilahden sähkövoimalaitoksesta ja kaasulaitoksesta tuli sekä rakenteeltaan että arkkitehtuuriltaan kansainvälisenkin mittapuun mukaan merkittäväät.

den fick i hörnhuset och apoteket ett nytt landmärke (jfr. bilderna på sidan 18).

Apoteken har hört till de äldsta institutionerna i stadskulturen. I likhet med Apoteket Svanen, har de funnits i vanliga bostads- och affärsutrymmen, men genom interiörens struktur och inredningen har de skilt sig från övriga affärslokaler. I inredningen av gamla apotek har man fast speciell uppmärksamhet vid en helhet, som bildas av detaljer och material i möblemanget och i det estetiska intryck interiören ger.

Apoteket Svanen planerades speciellt för huset och utrymmet på Lappviksgatan. Lindqvist hade också planerat ett hus, som apotekaren på Tavastvägen hade fått uppföra och där tillhörande apotek i art nouveau -stil (huset revs 1961). Som

av arkitekten betonade helhetskonstverk

var de en sorts föregångare till Apoteket Svanen och huset på Lappviksgatan. Man tror att Lindqvists medhjälpare och arbetskamrat Friedrich Lüsch kanske delvis medverkat till att huset och apoteket på Lappviksgatan byggdes i en jugendstil med intryck från Tyskland i motsats till arbetet på Tavastvägen som hade en betoning av belgisk-fransk art nouveau.

Arkitekt Selim A. Lindqvist (1867-1939) levde och arbetade i en brytpunkt mellan skiftande tidsepoker och ideal och gick i sina arbeten igenom flera olika stilar.

Han började i nyrenässansens tecken och anammade intryck från kontinentens art nouveau -stil i belgisk-fransk och jugendstilen i tysk tappning. Han hade redan tidigt intresserat sig för byggnadstekniska moderniseringar och närmade sig tydligt konstruktivistisk stil. När intresset för den nationella romantiken falnade, övergick han, uppiburen av sin starka yrkesskicklighet, direkt till 1920-talets

arkitektur. "Till slut byggde han år 1932 åt sig ett funkishus i Sockenbacka, en vit kub med platt tak", som Asko Salokorpi skriver i sin bok *Selim A. Lindqvist, Arkitehti* (Jyväskylä 2001)

När Lindqvist började planera hörnhuset i korsningen av Lappviksgatan och Eriksgatan, var han redan en erfaren arkitekt, vars talrika arbeten förverligats både i Helsingfors och runt om i Finland. I närheten av Apoteket Svanen byggdes bl.a. år 1903 saluhallen i Sandviken, där arkitekten utvecklade ett sätt att stärka fasaden genom en variation av murad tegelyta och rappad yta. Även på Lappviksgatan 31, i norra ändan av gatan, finns det ett bostadshus planerat av Lindqvist år 1907. De nedre våningarnas råa tegelmurade yta ger, tillsammans med de stora fönstren, på ett intressant sätt ett intryck av en fabriksbyggnad.

Selim A. Lindqvist inspirerades i sitt arbete av rationella lösningar samt av experimenterande med både material och byggnadssätt. På Alexandersgatan i Helsingfors byggdes redan år 1909 helt i en stål-betonstomme, affärspalatset Hamstern, sin tids pionärarbete (Alexandersgatan 13). Södervik elkraftverk och gasverk, också de ritade av Lindqvist, blev både till sin byggnad och arkitektur betydande även enligt internationell måttstock.

Margaretha Ehrström

erikoisasantuntija, Museovirasto / kulttuuriympäristön suojele
specialsakkunnig, Museiverket / kulturmiljöskydd

Apteekki ja sen offisiini Apoteket och dess offisin

Liike-toiminnan muutokset ovat johtaneet lähes kaikkien vanhojen apteekkien sisustusten häviämiseen. Helsingissä on viime vuosisadan alusta säilynyt vain Lapinlahdenkadulla sijaitsevan Joutsen apteekin sisustus.

Apteekit kuuluvat kirkkojen, kievaraiden ja raatihuoneiden ohella kaupunkien vanhimpiin julkisiin instituutioihin. Ne sijaisivat yleensä kaupunkikuvallisesti merkittävillä paikoilla, useimmiten katujen kulmissa tai aukioiden laidolla.

Apteekkien omat tunnusmerkit, esimerkiksi eläin- ja lintuaiheet juontavat juurensa jo keskiaikaan, jolloin lukutaidoton kaupunkilainen saattoi eläinsymbolin välyksellä tunnistaa apteekin. Myöhemmin tunnukset ovat saaneet uusia merkityksiä, jotka liittyvät eri eläinlajien luontaisiin ominaisuuksiin kuten vahvuuteen, kestävyteen ja henkevyyteen.

Apteekkiin ovat kuuluneet lääkkeiden valmistuksen vaatimat huoneet, labo-

ratoriot ja varastot. Huolella toteutetut sisätilat ovat heijastaneet apteekkilaitoksen pysyvä arvoja yhteiskunnan vankana instituutiona. Sisätilojen kalusteiden ja yksityiskohtien, kuten lasimaalausten, mosaiikkien ja koristeiden suunnittelussa ja toteutuksessa on käytetty alan parhaita ammattilaisia. Myös materiaalit on valittu huolella.

Helsingin kasvu lisäsi apteekkien määriä

Helsinki kasvoi pienestä hallintokaupungista teollistuvaksi kivikaupungiksi 1800 - 1900-luvun vaihteessa ja samalla apteekkien määrä kasvoi nopeasti useilla kymmenillä. Aikakauden tyylivirratukset kuten art nouveau ja jugend näkyvät selvästi sisätiloissa, joiden kalusteita ja yksityiskohtia suunnittelivat arkitehdit. Taitavat puusepät ja koristemaalausalan erikoisliikkeet toteuttivat suunnitelmat. Tähän päivään Helsingissä on säilynyt vain yksi alkuperäinen 1900-luvun alun apteekki-interiööri, Joutsen apteekissa

Lapinlahdenkadulla.

1990-luvun lait muuttivat apteekkien tilanteen

Apteekkien toimintaedellytykset muuttuivat ratkaisevasti 1990-luvulla. Uusi lainsäädäntö ei enää rajannut apteekin sijaintia, vaan se saattoi muuttaa liikelaudellisesti edullisemmalle paikalle. Apteekkarin vaihtuessa uuden apteekkarin ei myöskään enää tarvinnut lunastaa vanhoja kalusteita. Monet apteekit muuttivat nykyaisempiin ja pienempiin liiketiloihin ja apteekkien sisustus uusittiin itsepelveluhenkiseksi.

Samalla apteekit hävisivät kaupunkikuvasta ja muuttuivat osaksi tavaratalon, ostoskeskuksen tai metroaseman elämää. Hierarkkisuuden ja yhteiskunnallisen statuksen korvasi kannattavuus ja sen myötä myös arkisuuks. Itsepelveluapteekkeissa vanhojen apteekkien ilmapiiri haitui kuin eetteri ilmaan.

Ändringar i affärsverksamheten har lett till att så gott som alla gamla apoteksinteriörer har försvunnit ur gatubilden. I Helsingfors finns endast Apoteket Svanen på Lappviksgatan, vars inredning bevarats från början av förra århundradet.

Apoteken hör, vid sidan av kyrkor, gästgiverier och rådhus, till städernas äldsta offentliga institutioner. De fanns i allmänhet på platser, som hade betydelse i stadsbilden, ofta i hörnhus eller vid öppna platser som torg och parker.

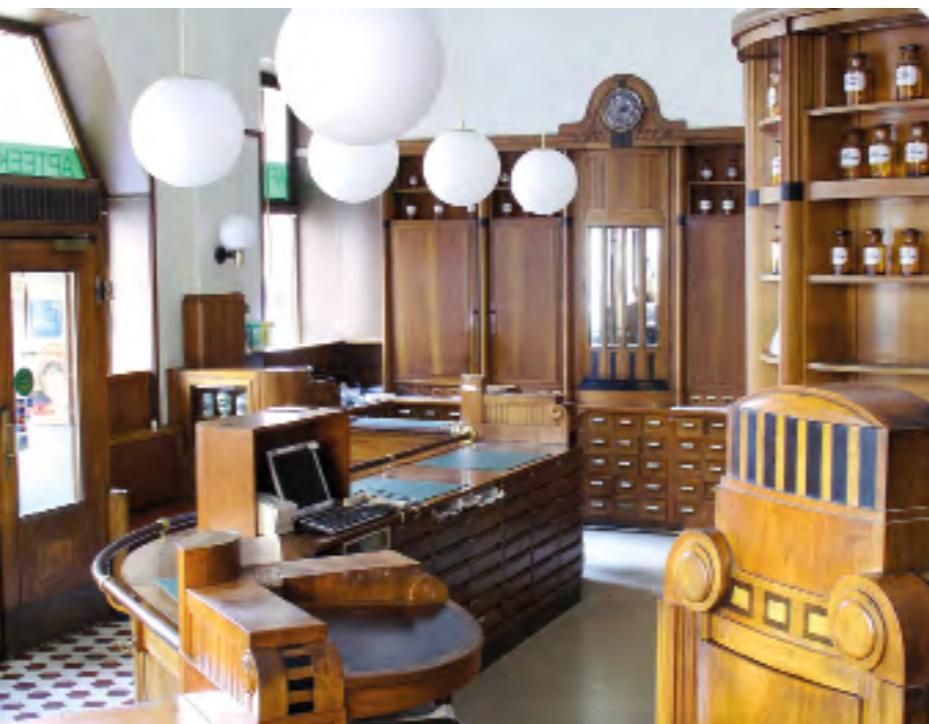
Apotekens egna kännetecken, t.ex. djur- och fågelmotiv har sina rötter i medeltiden, då en icke läskunnig stadsbo kunde hitta ett apotek på basen av djursymbolen. Senare har symbolerna fått andra betydelser, som kopplas till de olika djurslagens egenskaper, som styrka, uthållighet och esprit.

Apoteken har haft utrymmen som krävts för läkemedelstillverkning, laboratorier och lager. Noggrant planerade interiörer har reflekterat apoteksväsendets fasta

värden som en orublig institution i samhället. I förverkligandet av interiörernas inredning och planeringen av detaljer, som glasmålningar, mosaiker och annan utsmyckning har man utnyttjat de skickligaste yrkesmänniskorna i branschen. Även materialen har valts med omsorg.

Tillväxten av Helsingfors ökade apotekens antal

Helsingfors växte från en liten förvaltningsstad till en stad av sten med indu-

striell tillväxt i sekelskiftet 1800-1900 och samtidigt ökade apotekens antal snabbt med många tiotal. Tidsepokens stilströmningar som art nouveau och jugend syntes tydligt i interiörerna där inredning och detaljer gjordes av arkitekter. Skickliga snickare och specialaffärer för dekorationsmålningar förverkligade ritningarna. I dag finns det endast en apoteksinteriör i Helsingfors, som bevarats sedan början av 1900-talet, på Apoteket Svanen på Lappviksgatan.

1990-talets lagar ändrade apotekens situation

Apotekens verksamhetsförutsättningar ändrades radikalt på 1990-talet. Ny lagstiftning avgränsade inte längre apotekets läge, utan apoteket kunde flytta till en affärsmässigt förmönligare plats. Vid apotekarskifte behövde den nya apotekaren heller inte längre lösa in gammal inredning. Många apotek flyttade till modernare och mindre affärslokaler och apotekens inredning förnyades i självbetjäningsstil.

Samtidigt försvann apoteken ur stadsbilden och blev en del av tillvaron på ett varuhus, ett köpcentrum eller en metrostation. Den hierarkiska och samhälleliga statusen ersattes av lönsamhet och genom detta även vardaglighet. I ett självbetjäningsapotek försvann de traditionella apotekens atmosfär som eter förflyktigas.

■ Silmä löytää Joutsen apteekin kalusteista puuleikkauksia, intarsioita, kaaria, kulmaukseja ja ornamenttimaisia kuvioita. Eebenpuu ja vaahteria limittyytä saksanpähkinäpuuhun, ovien fasettihiotut ja messinkilistoin kehystetyt lasit kertaavat puuleikkauksien linjoja. Dynaamisesti kaartuva tiski saa vastinparin korkeista kaapeista, jotka nousevat aina apteekkitilan lääkkunoiden tasolle asti. Apteekin sisustus ja kalusteet suunniteltiin noudattamaan jugendin ideaa kokonaisuudeteoksesta. Siihen antoivat panoksensa myös suunnitelmia toteuttaneet puusepät. Kalusteiden on sanottu noudattaneen "pietarilaista mallia" tai vaihtoehtoisesti "englantilaista tyliä".

Apteekin kalusteet on suunnitellut ja piirtänyt arkitehti Friedrich Lüsch, joka työskenteli Lindqvistin toimistossa. Kalusteet ovat Keravan puuseppien valmistamat. Rouva Marie Lüschin muistiinpanojen mukaan Keravan puusepänliike otti yhteyttä Friedrich Lüschiin etsiessään töitä, kun heitä aikaisemmin työllistänyt Louis Sparre oli lopettanut yrityksensä ja muuttanut Ruotsiin. Puuseppä Peltonen voitti puusepäntaitoa arvostaanen, itsekin puusepän- ja muurarinoppia saaneen Lüschin luottamuksen ja hän tilasi kalusteet sekä Joutsen apteekkiin että Kotka apteekkiin. Myös Kauppatorin apteekin ja Lateen tehtävän Fellmanin apteekin kalusteet valmistettiin Marie Lüschin mukaan samassa paikassa. Keravan liikkeestä kasvoi vuosisadan alkupuolen julkisten tilojen kalusteiden luottovalmistaja, Keravan puuseppätehdas.

Saksalaissyntyinen arkitehti Friedrich Lüsch (1874-1952) muutti Suomeen vuonna 1899, tutustuttuaan Selim A. Lindqvistiin ilmeisesti Berliinissä 1890-luvulla. Lindqvistin toimistossa hän työskenteli vuosina 1903-1914 tehtyään sitä ennen töitä useille eri arkitehtitoimistolle. Kun ensimmäinen maailmansota alkoi, Lüsch perheineen muutti Ruotsiin vuonna 1914, mutta palasi Suomeen 1940. Samana vuonna kun Joutsen apteekki avattiin, Lüschin perheelle valmistui hänen suunnittelemansa Villa Harbo -niminen huvila Vuosaareen, Ison Kallahden rannalle. Myös sen kalusteet valmistettiin Keravan puuseppätehtaassa.

■ I Apoteket Svanens interiör finner blicken träskärningar, intarsior, bågar, hörn och ornamentliknande mönster. Ebenholts och lönn smälter samman med valnötsträ och dörrarnas facettslipade glas, inramade av mässingslister, upppepar träskärningarnas linjer. Den dynamiskt välvda disken får en motpart i de höga skåp, som sträcker sig ända upp i nivå med apoteksutrymmets övre fönster. Apotekets inredning och möblemang planerades i en jugend- anda, där idén var att skapa ett helhetsskonstverk. Här gjorde även snickarna, som utförde planerna, sin egen insats. Man har sagt att inredningen följer "modeller från S:t Petersburg" eller alternativt "den engelska stilens".

Apoteksinteriören planerades och ritades av Friedrich Lüsch, som arbetade på Selim A. Lindqvists arkitektbyrå. Inredningen byggdes av snickarna på Kervo Snickeri. Enligt anteckningar av Marie Lüsch, tog Kervo Snickeri kontakt med Friedrich Lüsch när de sökte efter uppdrag i en situation, där Louis Sparre, som tidigare anlitat Kervo Snickeri, hade avvecklat sitt företag och flyttat till Sverige. Lüsch, som varmt uppskattade snickarkonsten och själv också hade gått i snickar- och murarlära, fattade förtroende för snickare Peltonen på Kervo Snickeri och beställde inredningen både till Apoteket Svanen och till Apoteket Örnen av dem. Inredningarna till Apoteket vid Salutorget samt till Fellmans apotek i Lahtis, var, enligt Marie Lüsch, även de tillverkade på Kervo Snickeri. Av detta växte upp Kervo Snickerifabrik, en ansedd tillverkare av inredningar för offentliga utrymmen under början av 1900-talet.

Arkitekten Friedrich Lüsch (1894-1952), som var av tysk börd, flyttade till Finland år 1899, då han blivit bekant med Selim A. Lindqvist, troligen i Berlin på 1890-talet. Efter att ha varit verksam på flera olika arkitektbyråer, arbetade han på Lindqvists byrå åren 1903-1914. När första världskriget började, flyttade Lüsch med sin familj till Sverige år 1914 men återvände till Finland 1940. Samma år som Apoteket Svanen öppnade sina dörrar, färdigställdes Villa Harbo i Nordsjö på stranden till Stora Kallvik. Lüsch hade planerat denna villa för sin familj och även dess inredning tillverkades på Kervo Snickerifabrik.

Bengt Mattila

Joutsen apteekin apteekkari vuodesta 1998
Apotekare på Apoteket Svanen sedan 1998

Vanhan ajan apteekkia säilyttämässä Med viljan att bevara ett traditionellt apotek

Kun luen Helsingin Joutsen apteekin kensimmäistä, apteekin yksityiskohtia hyvin tarkasti referoivaa tarkastuspöytäkirjaa, tuntuu kuin astuisin aivan uuteen maailmaan. Maailmaan, jossa lääkevalmistukseen liittyvää työtä tehtiin todella aamusta iltaan, ellei jopa ympäri vuorokauden. Tätä on vaikeaa verrata tämän päivän apteekkiin. Apteekkityöhön kuului sata vuotta sitten - niin kuin nytkin - kunnioitus omaa alaa, ammattitaitoa ja työn laatuun kohtaan.

Kutsumus farmasiaan, apteekkialalle ja ihmisten auttamiseen on monelle apteekkarille vieläkin yhteinen piirre. Omat ja perheenkin voimavarat saattavat joutua koetukselle jos apteekki joutuu taloudellisesti ahtaalle. Innostus farmasiain historiaan on ollut minulle kuitenkin henkilöikä, joka on tehnyt omasta apteekkarin työstäni hienoa, vaikka Joutsen apteekin toimintaedellytykset ovatkin viime vuosina olleet varsin ankarat.

Ammatillisii haasteisiin olemme kyllä mielestääni pystyneet vastaamaan. Hakiesani apteekkilupaa Helsingin XII apteekkiin vuonna 1997 en kuitenkaan osannut varautua apteekkitalouteen ja lääkkeiden hintoihin kohdistuneisiin rajoihin

muutoksiin seuraavan vuosikymmenen aikana. Enkä sen paremmin ympäristössä tapahtuvien muutoksiin kuten terveysseman ja pankin siirtymiseen kauemmaksi.

Monen pienen apteekin kohdalla voidaan puhua kokonaisuudesta, jonka apteekin henkilökunta ja apteekin luoma ilmapiiri tarjoavat asiakkaille. Kyse ei ole pelkästään lääkkeen toimittamisesta vaan potilaan terveydentilan ja elämänlaadun huomioimisesta, ajan antamisesta palvelutilanteessa. Joutsen apteekissa olemme pyrkineet antamaan kaikille henkilökohdista kohteliaa ja palvelua.

"Aitoja apteekki-interiöörejä" jalopuukalusteeineen oli vielä kolmekymmentä vuotta sitten ainakin suurimmissa kaupungeissa. Apteekkitoiminnan trendien muuttuessa katsottiin, että apteekkienkin tulee palvelua asiakkaitaan pitkälle päivitäästavaraliikkeiden tapaan.

Apteekkien sijainti on aina ollut keskeinen kun omaa apteekkia valitaan, ehkä vieläkin enemmän se on sitä tämän päivän hektisessä elämänrytmessä. Apteekkia jonka ilmapiiri huokuu rauhallisuutta toki arvostetaan ja ihaillaan, mutta jos apteekki sijaitsee väärässä paikassa vaaditaan

■ "Tuulikaapista nähtynä apteekkitila avautuu korkeana, tilavana ja valoisana lukuisten ikkunaruutujen ja vaaleiden paneelien ansiosta. Paneelit ja katto on sivelty vaalealla öljyväillä. Sisustus on englantilaistylistä amerikkalaista pähkinäpuuta ja valmistettu arkitehti Lüschin piirustusten mukaan. Kaikissa näkyvillä olevissa kaapeissa on messinkilistoin kehystetty, fasettihiotut peililasit – joko kalvopinnoitteella tai ilman. Hyillyillä olevat pullot ovat hiottua, oranssinväristä kristallisia. Niissä on kultareunuksiset etiketit, joissa haponkestäävät tekstit. Salvapurkit ovat porsliinia ja niissä on samanlaiset etiketit kuin pulloissa." Näin todettiin Joutsen apteekin ensimmäisessä, säädosten mukaisessa apteekkitarkastuksessa 9.12.1912.

■ "Vid inträdet från vindfånget in i apoteket, ter sig detta rymligt, högt och ljust genom de stora och talrika fönstertyrorna samt genom panelen ovanför inredningen. Panelen liksom taket är hållen i ljus oljefärg. Inredningen är af amerikansk valnöt i engelsk stil samt förfärdigad enligt ritningar af arkitekt Lüsch. Väggarna äro, där de ej upptagas af inredningen, beklädda med sammaslags tyg som vindfånget. Alla synliga skåp äro försedda med i messingslister infattade facettslipade spegelglas, både folierade och ofolierade. Ständskärlen äro af slipadt, orangefärgadt kristallglas, emalskyltarna med syrefast inskriftion och runtom försedda med förgylld rand. Salvaburkarna äro af porslin och försedda med likadana skytar som flaskorna." Så här har det antecknats i Apoteket Svanens första, lagstadgade apoteksvisitation 9.12.1912.

melko paljon että sinne mennään matkan takaa. "Anna jalkojesi päättää" vetoomus onkin Joutsen apteekin yritys löytää ki-peästi kaivattuja uusia asiakkaita.

Torin laita tai keskeisellä paikalla olevan vanhan talon kulma ei enää ole apteekille hyvä sijaintipaikka. Apteekit pyrkivät kauppakeskuksiin, joissa ihmisiä virrat ovat suuret. Silti moni kuluttaja kaipailee pie-nempiä, lähellä olevia liikkeitä joissa saa hyvää palvelua.

Niin sanotut vanhat kivijalka-apteekit ovat yksi toisensa jälkeen hävinneet katukuvasta. Nyt tarvitaankin uudenlaista näkyvyyttä ja julkisuutta, jotta historialliset kivijalkayksiköt, pienet erikoisliikkeet - enkä nyt puhu pelkästään apteekkeista - onnistuvat pitämään asiakaskuntansa ja saamaan vielä uusiakin asiakkaita. Kivijaloista voi löytää aarteita.

Joutsen apteekin historiallisen imagon koroaminen on ollut keskeistä pyrkisäni saamaan apteekille näkyvyyttä. Jugendtyyliiset näyttävät kalusteet herättävät kiinnostusta myös tavallisessa asiakastilanteessa ja avaavat keskustelun apteekin erikoispiirteistä. Asiakaan käteen annettu esite apteekista leviiä

toivottavasti laajalle.

Historia-aiheiset opastukset apteekkiin ja sen kellaritilassa sijaitsevaan apteekki-museoon ovat olleet osa markkinointia ja niiden kautta on saatu myös julkisuutta. Opastuksissa on pohdittu niin Joutsen apteekin kulman rakennushistoriaa kuin farmasian kehitystakin viimeisen sadan vuoden aikana. Ja iloittu siitä, että naapuritalon remontissa löytyi suuri, seinään maalattu teksti Apotek - ApteeKKI (joka muuten näkyy kuvassa sivulla 19). Se ilmoittaa Joutsen apteekista.

Apteekin vanha myrkkykaappi pääkallo-kuvineen on aina ollut yksi kiinnostava tutustumiskohde.

Minua on myös pyydetty pitämään farmasian historia-aiheisia luentoja apteekin ulkopuolle. Nekin ovat tuoneet uusia asiakkaita. Minua on pyydetty myös monenlaisiin farmasian historian asian-tuntijatehtäviin. Olen pitänyt luentoja sairaanhoitaja- ja lääketeknikko-opiskelijoille tämän päivän apteekkitoiminnasta

farmasian historialla höystettynä sekä reseptiopin ja apteekkilatinan luentoja farmasian opiskelijoille.

Vanhan ajan apteekin historiaa olen ollut säilyttämässä osallistumalla asiantuntijana Suomen Apteekkariliiton 110-vuotisjuhlallisuksen yhteydessä vuonna 2007 julkaisun www.apteekkimuseo.fi -sivuston tekemiseen. Siinä Joutsen apteekin kokoelmien esineistöllä oli suuri osuus. Olen tuottanut Apteekkariliitolle myös historia-aiheiset seinäkalenterit seuraavista aiheista: apteekkariliiton kokoelmat, taide farmasiassa, vanhat lääkepakkauskset, vanhat lääkemuodot ja kansanlääkin-tä, viimemainitun yhdessä Hindrik Strandbergin kanssa. Kirjoittamani *Suomen apteekkimuseot - Finlands apoteksmuseer* on julkaistu Suomen lääketieteen historian seuran vuosikirjassa 2003 ja myös vuosikirjan eripainoksena.

Apteekkihistorian asiantuntijana olen ollut Carina Wolff-Brandtin ja Sinikka Siekkelin, Mari Leppäsen sekä Tuula Ruokosen ja Harri Niemen kirjahankeissa.

Farmasianhistoriallista näkökulmaa on siis tarvittu sekä saariston naiskohtaloita että lakritsia käsitleviin kirjoihin.

Joutsen apteekin interiööri on ollut näyttävästi esillä joissakin tv-lähetyksissä. Se oli esillä myös Euroopan rakennusperintöpäivillä vuonna 2007, teemalla julkiset sisätilat. Samoin Joutsen apteekki oli yksi eurooppalaiseen *Art nouveau nyt*-kiertonäyttelyyn Suomesta valittu kohde vuonna 2005. Vuonna 1999 ilmestyneessä kirjassa *Saunasta Savoyhin - Helsingin sisätiloista* Joutsen apteekki oli mukana, samoin kahdessa antiikkikirjassa esi-merkinä jugendtyylisuunnasta.

Kuvia apteekkimuseoni esineistöstä on hyödynnetty useissa lehtiartikkeleissa sekä itse esineitä muutamassa näyttelyssä, esimerkiksi Anna Kortelaisen kokoa-massa *Hurmioiudut taiteesta* -näyttelyssä Ateneumissa vuonna 2009.

Taistelen, jotta tämä historiallinen apteekki kokoelmineen voisi jatkaa toimintaansa aktiivisesti jatkossakin.

Eerikinkadun ja Lapinlahdenkadun kulmauksessa sijaitsi aiemmin yksikerroksinen puatalo, jossa oli olut- ja viinikauppa. Kuvassa näkyvässä kyltissä lukee "ÖL & vinhandel, Eriksg. 19". Kulman ilme muuttui kun uuden kerrostalon alakertaan avattiin apteekki (kuva vasemmalla).

Kun 1920-luvun lopulla katsoi Fredrikinkadun ja Eerikinkadun risteyksestä länteen pään, näkyi vielä apteekkitalon katonraajan maalattu teksti "Apotek - ApteeKKI" (kuva yllä).

I hörnet av Eriksgatan och Lappviksgatan fanns det tidigare ett envåningsträdhus med en öl- och vinhandel. På skylden i bilden ser vi texten "Öl & vinhandel, Eriksg. 19". Gatuhörnets prägel ändrades när man i våningshusets gatuplan öppnade ett apotek (bilderna till vänster).

När man i slutet av 1920-talet blickade från korsningen av Fredriksgatan och Eriksgatan mot väster kunde man se en fasadreklam med texten "Apotek – ApteeKKI" målat högt upp vid takgränsen på apotekshuset (bilden ovan).

■ Aivan apteekkitalon kulmassa on nykyisin apteekkari Bengt Mattilan vanhojen valokuvien pohjalta teettämä, alkuperäisen mallinen, valaistu kyltti. Alkuperäinen kyltti näkyy kuvassa sivulla 18, samoin 1910-luvun apteekkia esittävässä valokuvassa sivulla 27.

■ I hörnet av apotekshuset finns i dag en upplyst skylt enligt gammal modell, som apotekare Bengt Mattila låtit göra på basen av gamla fotografier. Den ursprungliga skylten syns på bilden på sidan 18, liksom på fotografiet som föreställer apoteken på 1910-talet på sidan 27.

När jag läser Apoteket Svanens första visitationsprotokoll, som ytterst noga beskriver detaljer i apoteksinteriören, känns det som om jag skulle stiga in i en helt ny värld. I en värld, där läkemedel verkligen tillverkades från morgon till kväll, om inte dygnet runt. Detta är svårt att jämföra med dagens apoteksvärld. Apoteksarbetet omfattade för hundra år sedan – liksom i dag – en respekt för den

egna branschen, för yrkeskunnandet och för kvaliteten i arbetet.

Ett kall till farmacin, till apoteksbranschen och till att hjälpa människor är för många apotekare ett gemensamt drag, ännu i dag. De egna men också familjens krafter och resurser kan utsättas för prövning ifall apotekets ekonomi blir hårt pressad. Entusiasmen för farmacins his-

toria har emellertid varit ett andningshål, som gjort mitt eget arbete som apotekare värdefullt, trots att verksamhetsförutsättningarna för Apoteket Svanen under de senaste åren varit rätt bistra.

Jag tycker att vi nog har kunnat svara på de professionella utmaningarna, men när jag sökte apotekstillståndet till Helsingfors XII apotek år 1997 var jag ändå inte

beredd på de stora förändringar, som riktades mot apoteksekonomin och läkemedelspriserna under det följande årtiondet. Inte hade jag heller bättre beredskap för ändringarna i näromgivningen med flytten av hälsocentralen och banken längre bort.

För många små apotek kan man tala om en helhet, som apotekspersonalen och

den atmosfär apoteket utstrålar kan erbjuda sina kunder. Det är inte enbart fråga om att expediera läkemedel, utan att ta patientens hälsotillstånd och livskvalitet i beaktande, att ge tid i kundbetjäningen. På Apoteket Svanen har vi strävat efter att ge alla en personlig betjäning och service.

Ännu för trettio år sedan fanns det ”äkta apoteksmiljöer” med en interiör i ädelträ, åtminstone i de större städerna. I takt med att trenderna i apoteksverksamheten ändrades, upplevde man att också apoteken skall betjäna sina kunder långt enligt samma principer som dagligvaruhandeln.

Apotekets läge har alltid varit i centrum då man väljer sitt eget apotek och är det kanske ännu mera i dagens hektiska livsrytm. Visserligen respekterar och beundrar man ett apotek vars atmosfär utstrålar lugn, men om apoteket finns på fel plats krävs det ganska mycket för att man söker sig dit längre vägar. Appellen ”Rösta med dina fötter” är ett av Apoteket Svanens försök att hitta nya kunder, som vi nödvändigt behöver.

Ett torg eller hörnet i ett centralt beläget hus är inte längre ett bra läge för ett apotek. Apoteken söker sig till köpcentra, där det rör sig mycket folk. Ändå saknar många kunder också mindre, närbelägna affärer, där man får god service.

De s.k. stenfotsapoteken har den ena efter den andra försvunnit ur gatubilden. Nu behövs det alltså en ny sorts synlighet och publicitet, för att historiska stenfotenhetar, små specialaffärer – och nu talar jag inte enbart om apotek – skall lyckas hålla sin kundkrets och ännu hitta nya kunder. Man kan hitta skatter ur stenfoten.

Att betona Apoteket Svanens historiska image har varit centralt i mina försök att göra apoteket synligt. Den tilltalande inredningen i jugend väcker intresse också

i vanlig kundbetjäning och öppnar för diskussion om apotekets särdrag. Förhopningsvis når broschyren om apoteket vi ger åt kunden också en bredare publik.

De guidade turerna med farmacihistoriskt tema på apoteket och i apoteksmuseet i källarvåningen har varit en del av marknadsföringen och via dem har apoteket också blivit känt. Under de guidade turerna har vi grunnat över såväl apotekshörnets byggnadshistoria som farmacins utveckling under de senaste hundra åren. Vi har också glatt oss över fasadreklamen högt uppe på husväggen som kom fram i samband med en renovering i grannfastigheten med texten Apotek – ApteeKKI (som annars finns på bild på sida 19). Den berättar om Apoteket Svanen.

Apotekets giftskåp med sin dödsskalibild har också alltid väckt intresse.

Jag har blivit ombedd att hålla föreläsningar om farmacihistoria också utanför apoteket. Även dessa evenemang har hämtat nya kunder. Jag har kunnat medverka som sakkunnig i många farmacihistoriska sammanhang och hållit föreläsningar för sjukvårds- och läkemedelsteknikstuderande om apotekens verksamhet i dag, kryddat med farmacihistorisk kuriosa samt föreläsningar i receptlära och apotekslatin för farmacie-studerande.

Jag har också varit med om att dokumentera det gamla apotekets historia genom att medverka i sajten www.apteekkimuseo.fi, som publicerades i samband med Finlands Apotekareförbunds 110-årsjubileum år 2007. Här spelade föremålen i Apoteket Svanens samlingar en stor roll.

Jag har också tagit fram ett antal väggkalendrar med farmacihistoriska teman för Finlands Apotekareförbund, bl.a. om apotekareförbundets samlingar, konsten inom farmacin, gamla läkemedelsför-

packningar, gamla läkemedelsformer och om folkmedicin, den sistnämnda tillsammans med Hindrik Strandberg. För Medicinhistoriska Sällskapet har jag sammanställt boken *Suomen apteekkimuseo – Finlands apoteksmuseer* som gavs ur som särupplaga samt som en del av sällskapets årsskrift *Hippokrates* 2003.

Som sakkunnig i apotekshistoria har jag medverkat i Carina Wolff-Brandts och Sinikka Siekkelis, Mari Leppänens samt Tuula Ruokonens och Harri Niemis bokprojekt. Det har med andra ord behövts farmacihistorisk insikt både när det gäller skärgårdens kvinnوoden och i böcker som handlar om lakrits.

Apoteket Svanens interiör har varit synligt framme i en del TV-program. Apoteket hade också en synlig roll på Dagarna för Europas byggnadsarv år 2007, under temat offentliga interiörer. Apoteket Svanen var ett av de objekt som valdes från Finland till den ambulerande europeiska utställningen *Art nouveau in Progress* år 2005. I boken *Saunasta Savoyhin* (Från bastu till Savoy – om interiörer i Helsingfors), som kom ut år 1999 fick apoteket Svanen vara med liksom i ett par stycken antikböcker, som exempel på jugendstilen.

Bilder av föremål i apoteksmuseet har utnyttjats i många tidningsartiklar men också föremål i samband med utställningar, som t.ex. i Anna Kortelainens utställning Hurmio-Extas på Ateneum år 2009.

Jag kämpar, för att detta historiska apotek med sina samlingar skall kunna fortsätta sin verksamhet som ett aktivt apotek också i fortsättningen.

■ Miksi Joutsen apteekille annettiin nimeksi juuri Joutsen? Vastaus tuntuu lähes itsestään selvältä kun näkee millainen jugendteos uudesta kulmatalosta ja apteekista tuli. Joutsen oli yksi jugendin symboleista ja joutsenen kaulan kaari oli suosittu koristekuvio. Ja kun 1900-luvun alkupuolella alettiin yleisemminkin palata keskiajalta peräisin olevaan tapaan nimetä apteekkeja mm. eläinten mukaan, tuntui joutsen nimenä varmaankin osuvalta.

Joutsen apteekin ulko-oven yläpuolelle tuleva maalaus tilattiin taiteilija Hugo Backmanssonilta. Apteekin tunnuskuvasta tehtiin lasimaalaus liiyylasiteknikalla, jossa liiyylitokset ovat osa teoksen viivasommittelmaa. Lasimaalaukset olivat kokemassa vuosisadan alun arkkitehtuurisuuntausten myötä uutta nousua. Monen muunkin jugendrakennuksen ikkunoihin oli tehty värikäitä liiyylasimaalaauksia.

Hugo Backmansson (1867-1953) oli Venäjällä koulutuksensa saanut taistelu- ja muotokuvamaalari, mutta myös kulttuuriantropologisesti suuntautunut Pohjois-Afrikan kulttuurien tallentaja.

■ Varför fick Apoteket Svanen just namnet Svanen? Svaret syns ju nästan vara självtalat när man ser hurudan jugendskapelse det blev av det nya hörnhuset och av apoteket. Svanen var en av symbolerna inom jugendstilen och den böjlade svanhalsen var ett populärt prydnadsmöns ter, där blyinfattningarna var en del av verkets linjekomposition. Samtidigt började man i början av 1900-talet också allmänna återgå till traditionen stammade från medeltiden, att ge apoteken namn efter djur och här kändes namnet svanen säkert mycket träffande.

Målningen ovanför apotekets ytterdörr beställdes av konstnären Hugo Backmansson. Apotekets känettecken avbildades som en glasmålning med blyglasstechnik. Glasmålningarna upplevde ett nytt lyft genom arkitekturriktingarna i början av förra århundradet. Många andra jugendbyggnader fönster hade också pryts med glasmålningar.

Backmansson var en strids- och porträtmålare, som fått sin utbildning i Ryssland, men han var också en kulturtropologiskt inriktad dokumenterare av kulturerna i Nord-Afrika.

Henrik Heickell

apteekkari / apotekare 1912 - 1950

Kun uuteen Joutsen apteekkiin oltiin valitsemassa apteekkaria, pidettiin Kampin kaupunginosaa yhä työläisten, torimyyjien, käsityöläisten, kivenhakkajien, kadunlakaisijoiden ja muiden pieneläijien asuinalueena. Mutta matalien puitaloalueiden lomaan oli nousemassa myös uudenaikaisia, korkeita kivitaloja. Alueelle alkoi muuttaa entistä enemmän virkamiehiä ja muuta hienompaa väkeä.

Vuonna 1912 suuriruhtinaan hallitsemassa valtakunnassa katukyltit laadittiin kolmella kielellä. Apteekissakin oli osattava palvela useilla kielillä – sekä hienomman väen kultivoituneilla kielillä että monenkirjavista ”baabelin kielistään” tunnetun Kampin rahvaan kielillä. Millainen henkilö oli siis valittava luotsaamaan Joutsen apteekkia?

Joutsen apteekin ensimmäiseksi apteekkariksi nimittiin Henrik Heickell, joka oli tuolloin 45-vuotias, alalla jo kokenut ammattilainen. Hänen työrupeamastaan Joutsen apteekissa muodostui pitkä, lähes neljän vuosikymmenen mittainen. Henrik Heickell oli syntynyt vuonna 1867 ja vasta kun hän kuoli vuonna 1950 siirrettiin oikeudet uudelle apteekkarille.

Heickellin valinta ei kuitenkaan ollut kiistaton. Helsingin XII apteekin henkilökohtaisia apteekkiprivilegioita haki hänen lisäkseen seitsemän muuta henkilöä. Lääkintöhallitus asetti hakijoista ensimmäisenä ehdolle proviisori Jarnan. Senaatti päätti kuitenkin antaa privilegion proviisori Heickellille, mutta lääkintöhallitus puolestaan vaati, että hänen olisi korottettava tutkinnostaan saamansa tyydyttävä arvosana, jotta hän voisi johtaa kaupunkiaptteekkia. Tästä vaatimuksesta Heickell kuitenkin vapautettiin jo seuraavana vuonna. Senaatin mukaan hän oli todistanut pätevyysensä johdettuaan Pie-

tarin suurinta, ns. Friedlanderin apteekkia 12 vuoden ajan.

Henrik Heickell oli aloittanut apteekkuriensa oppilaana Pietarissa ja Viipurissa. Hänellä oli farmasian tutkinto sekä Moskovasta ettei myöhemmin myös Suomesta. Apteekkari oli naimaton, hän asui aina kuolemaansa asti apteekkitalon kolmannessa kerroksessa, asunnossa joka oli alun perin talon ainoa omistusasunto.

När man till det nya Apoteket Svanen valde en apotekare, var Kampen framför allt känt som en stadsdel för arbetare, torghandlare, stenhuggare, hantverkare, gatusopare och annat småfolk. Men i dessa låga tråhusområden började även moderna, höga stenhus resa sig. Till detta område började allt fler ämbetsmän och annat finare folk flytta in.

Ännu år 1912 var gatuskytarna i Storfurstendömet på tre språk och även på apoteket var det nödvändigt att kunna ge service på många språk – både på den finare befolkningens kultiverade språk och på det brokiga ”babelspråk” hos gemene man, som Kampen var känt för. Hurudan person skulle man med andra ord välja för att lotsa Apoteket Svanen?

Till Apoteket Svanens första apotekare utnämndes Henrik Heickell, som då var 45 år gammal och erfaren inom sitt yrke. Hans apotekarebana på Apoteket Svanen blev lång, nästan fyra årtionden. Henrik Heickell föddes år 1867 och först när han dog år 1950 överläts apoteksrättigheterna åt en ny apotekare.

Valet av Heickell var emellertid inte opro-

blematiskt. Det personliga apoteksprivilegiet till Helsingfors XII apotek söktes, förutom av Heickell, av sju andra personer. Av de sökande satte Medicinalstyrelsen provisor Jarna på första plats. Senaten beslöt ändå bevilja privilegiet till provisor Heickell, varvid Medicinalstyrelsen i sin tur krävde att han i så fall måste höja sitt examensvitsord från nöjaktigt, för att kunna leda ett stadsapotek. Heickell befriades emellertid från detta krav redan följande år. Enligt senaten hade han gett bevis för sitt kunnande genom att ha skött S:t Petersburgs största, s.k. Friedlanders apotek i 12 års tid.

Henrik Heickell började sin apoteksar-

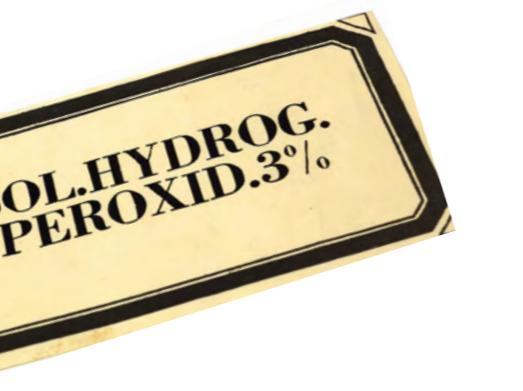
■ "Apteekin officinossa on useita osastoja, mm. reseptuuri osasto ja käsikauppa osasto", opetettiin apteekkioppilaallekin. Joutsen apteekin ensimmäisessä tarkastuskertomuksessa kerrotaan, että reseptuuri osasto on sisään tullessa oikealla ja käsikauppa osasto vasemmalla puolella. Tiskissa on yhteisen kassakoneen lisäksi kummankin osaston keskellä näkyvät "resepti- ja käsikaupp pulpetit".

Apteekkioppilaalle painotettiin, että "vasta-alkajan tulee painaa mieleensä käsikaupassa tarvittavien työvälineiden officinossa olevat säilytyspaikat, puhtaaksi pestyjen pullojen, erisuuruisten korkkien, pussien, nimilippujen, käärepaperien ja käsi pyyhykiden y.m. säilytyspaikat. Kaikki tämä saattaa ehkä alussa panna pään pyörälle, mutta pian siitä selviää"

■ "Apotekets officin består av flera avdelningar, bl.a. recepturavdelningen och handköpsavdelningen", så lärde man upp också apotekseleverna. I Apoteket Svanens första visitationsprotokoll berättas det, att recepturavdelningen är på höger sida och handköpsavdelningen till vänster när man trärer in på apoteket. I diskén finns det, förutom en gemensam kassaapparat, "receptur- och handköpspulper" som syns i mitten av respektive avdelning.

För apotekseleven poängterades, att "en nybörjare inpräntar i medvetandet förvaringsplatserna i officinen av i handköpet behövliga arbetsredskap samt platsen för rena flaskor, korkar av olika dimensioner, påsar, etiketter, omslagspapper, handdukar m.m. Allt detta åstadkommer kanske till en början förvirring, men klarnar nog snart".

■ Under Apoteket Svanens första tid tillverkades så gott som alla läkemedel på apoteket, "in situ". Detta gällde såväl receptmediciner som handköpläkemedel, som man fick utan recept. På apoteket förvarades en stor mängd läkemedelssubstanter och vätdroger på ett korrekt sätt, i noggrann ordning och med noggranna påskrifter. Valet av fel läkemedelssubstans kunde ha fatala följer.

Därför fäste man på apoteket så stor uppmärksamhet vid förvaringskärlens etiketter. För påskrifterna av förvaringskärlen fanns det också hjälpmedel. Med textens färg kunde man definiera läkemedelssubstansens effekt, i normala fall med svart text mot vit botten, för starkt verkande ämnen med röd text mot vit botten och för giftar med vit text mot svart botten.

■ Joutsen apteekin alkuaikoina lähes kaikki lääkkeet valmistettiin apteekissa, "in situ". Tämä koski sekä reseptilääkeitä että ilman reseptiä myytäviä käsikauppalaakkeitä. Apteekissa oli säilytettävä suuri määrä lääkeaineita ja rohdoksia asianmukaisella tavalla, tarkassa järjestyksessä ja tarkasti merkitynä. Väärän lääkeaineen käyttäminen olisi voinut johtaa kohtalokkaisiin seurauksiin.

Siksi säilytysastioiden etiketteihin on kiinnitetty suuria huomiota apteekkeissa. Etikettien tekemiseen oli myös apuvälineitä (viereisellä sivulla). Tekstin värillä voitiin ilmaista lääkeaineen voimakkuutta: musta teksti valkoisella pohjalla tarkoitti tavanomaista voimakkuutta, punainen teksti valkoisella pohjalla voimakkaasti vaikuttavaa ainetta ja valkoinen teksti mustalla pohjalla tarkoitti myrkkyä..

■ Lääkkeiden valmistamiseen tarvittiin monenlaisia tiloja ja varusteita. Joutsen apteekin ensimmäisen apteekkitarkastuksen pöytäkirjassa vuodelta 1912 mainitaan, että apteekin dekoktriossa on mm. "automaattinen, kaasulla toimiva vedenlämmittin, infusiolaitte, kaappi puhtaille pulloille sekä kaappi pahanhajuisia aineita varten. Edelleen on kaappi jodoformille, jodille ymille sekä tämän alapuolella kaappi hapoille, joiden säilytysastioissa on etsatut etiketit.

Valmistushuoneessa, jossa kaikki käsikauppavalmisteet, pillerit, oblaatit ja pulverit valmistetaan,

on ns. "Taifuuni"-pulverikapselipuhalluslaite, viisi preparaattiakaappia ja kirjoituskone. Konttorihuoneessa on kemiallinen analyysivaaka, hydrostaattinen vaaka, mikroskoppi ja apteekin kirjasto. Laboratoriossa ovat reagensit, analyysipöytä, kuivauskaappi, kaappi reaktionsyymille, vето-kaappi, kaasuhella sekä kaasukeitin, joka toimii täysin automaattisesti niin ettei sitä tarvitse valvoa. Yksinkertaiselle kädenliikkeellä keittimen paine voidaan asentaa jonnekin 0,1-3 atmosfääriin".

Esimerkiksi salvoille Joutsen apteekilla oli omia,

huolella suunniteltuja salvapurkkeja ja -tuubeja. Myös pullojen, purkkien ja muiden pakkausten etikettejä teettiin apteekin omilla tiedoilla.

■ För läkemedelstillverkningen krävdes det utrymmen och redskap av många olika slag. I Apoteket Svanens första visitationsprotokoll från år 1912 nämnas det, att det i apotekets decoctorum finns bl.a. "en automatisk gas-vattenuppvärmare, infusionsapparat, skåp för rena flaskor, samt skåp för illaluktande ämnen. Vidare finns skåp för jodoform, jod m.fl. samt nedanom dessa skåp för syror, hvilkas ståndskärl är försedda med inetsade skyltar.

I insättningsrummet, hvarest alla handköpsinsättningar, piller, oblater och pulver beredas, finnes en s.k. "Taifun"-pulverkapselupplåsningsapparat, fem preparatskåp samt skrifmaskin. I kontorsrummet finnes kemisk analysväg, hydrostatisch väg, mikroskåp och aptekets bibliothek.

I laboratoriet finnas reagenserna, ett analysbord, torkskåp, digestionsskåp, dragskåp, ett långt arbetsfack, ett mindre bord med gashåll samt, för uppvärmning med gas, en ångpanna den der arbetar fullkomligt automatiskt så att den ej tarfar var någon eftersyn. Genom ett enkelt handgrepp kan den inställas för ett arbetstryck varierande mellan 0,1-3 atmosfärer."

T.ex. för salvor hade Apoteket Svanen egna, med pietet ritade och uformade salvaburkar och -tuber. Man lät även trycka etiketter med apotekets egna uppgifter.

■ Apteekkari Henrik Heickell oli sukutukijan mukaan oman, Hailuodosta lähtöisin olevan sukuhaaran viimeinen miespuolinen edustaja. Apteekkarin isoisä, kirkkoherria Carl Heickell oli ollut mm. Elias Lönnrotin kirjekumppani tämän Kainuun matkoilla. Vuonna 1835 Lönnrot oli luonnonstellut Carl Heickellille kirjeen, jossa kirjoitti mm. "... Ihre lähen nyt pian Venäjän puollelle Repolan ja Wuokkiemen pitäjihin, siellä Venäjän pappien kanssa (rokko) varjelusrokko lapsihin istuttamaan. Sieltä en tulekkana ennen takasin

jos 3:n viikon päästä ja sillon toivon ynnä muien kirjojen similtäki pitkän piirretyn runon postissa tällä minua uottelevan...".

■ Henrik Heickell var enligt en släktforskare den sista manliga representanten för sin släkt, som kom från Karlö, en ö i Bottenviken utanför Uleåborg. Apotekarens farfar, kyrkoherde Carl Heickell hade bl.a. hört till Elias Lönnrots brev-

vänner under dennes resa i landskapet Kajana. År 1835 hade Lönnrot utformat ett brev till Carl Heickell, där han bl.a. skrev i mycket dialektalt format: (i översättning): "... Själv kommer jag nu snart att fara över till ryska sidan till kommunerna Repola och Wuokkiemi, för att där tillsammans med prästerna i Ryssland ge barnen skyddsvaccin (mot koppor). Därifrån återvänder jag inte förrän om tre veckor och då hoppas jag att det på posten väntar, förutom en del böcker också en lång diktad vers av dig ...".

■ Signatuuri, tai signatuura kuten sitä myös nimettiin, oli suppeampi tai laajempi versio lääkärin kirjoittamasta läkemääryksestä, reseptistä. Se kiinnitettiin Joutsen apteekissakin lääkepakkaukseen, mikäli lääke oli lääkärin määräämää. Joutsen apteekin painetut signatuurit oli suunniteltu ja varustettu joutsenin kuvalla samoin kuin apteekin omat lääkepakkauksetkin.

1900-luvun alkupuolella Kampissa tarvittiin apteekkipalveluita useilla kielillä. Suomen ja ruotsin lisäksi apteekissa palveltiin myös venäjäksi, saksaksi ja ranskaksi. Apteekkari Heickell oli tottunut käyttämään näitä kielitä jo Pietarissa toimiessaan.

Apteekin henkilökunnalta edellytettiin kielitaitoa myös lääkkeitä valmistettaessa. Lääkäiden valmistrokissa tarvittavaa tietoa löytyi apteekin kirjastosta, joka ensimmäisessä apteekkitarkastuksessa vuonna 1912 todettiin asiallisesti ja hyvin varustetuksi. Kirjastossa oli ruotsalaisen farmakopean lisäksi saksalaisen, venäläisen, tanskalaisten ja sveitsiläisen farmakopean ajankohdaiset editiot sekä kommentaariit ruotsalaiseen ja ranskalaiseen farmakopeaan. Lisäksi kirjastoon kuului 23 ruotsin, saksan, ranskan ja venäjän kielistä käsi-, kompositio- ja sanakirja sekä kirjoja kemiallisista analyseistä.

■ Läkemedlen som tillverkades på Apoteket Svanen förpackades och förseddes med nödvändiga påskrifter innan de kunde överlätas åt kunden. På signaturen, som klistrades fast vid läkemedelsförpackningen antecknades de viktigaste uppgifterna ur läkarens recept.

I början av 1900-talet krävdes det i Kampen apoteksservice på många olika språk. Utöver finska och svenska erbjöd apoteket service också på ryska, tyska och franska. Apotekare Heickell hade vant sig vid att använda dessa språk redan under sin tid som apoteksföreståndare i S:t Petersburg.

Av apotekspersonalen förutsattes språkkunskaper också i samband med tillverkningen av läkemedel. Den information som behövdes vid

läkemedelstillverkningen fanns i huvudsak i apotekets bibliotek, som i samband med den första apoteksvistitationen också konstaterades vara sakligt och välförsett. Biblioteket innehöll förutom den Svenska farmakopén också uppdaterade volymer av den ryska, danska och schweiziska farmakopéerna samt kommentarer till den svenska och den franska farmakopén. Dessutom omfattade biblioteket 23 hand-, komposition- och ordböcker på svenska, franska och ryska samt böcker om kemiska analyser.

■ Useimmat tehdasvalmisteiset, esimerkiksi 1920- ja 1930-luvulla myytävät lääkkeet olivat apteekissa valmistettujen kaltaisia. Mutta ne oli tehty lääketehhtaassa, suurempina määriin ja rationaloidusti, tehdasmaisilla menetelmillä.

Sen sijaan Neosalvarsan ja Prontosil (viereisellä sivulla) edustivat uutta vaihetta lääkkeiden kehitämisessä. Ne olivat tieteelliseen tutkimukseen perustuvia, ratkaisevasti uudenlaisia lääkkeitä ja osa dynaamista ketjua, joka johti yhä uusiin keksintöihin ja uusien lääkkeiden kehittämiseen.

Neosalvarsan oli "parannettu painos" edeltäjäänsä Salvarsanista, jota on sanottu "ensimmäiseksi systematisen tieteellisen tutkimuksen tuloksena valmistetuksi lääkkeeksi". Näiden lääkkeiden kehittäminen tuli mahdolliseksi, kun syfilistä eli kuppatautia aiheuttava spiroketabakteeri löydettiin 1900-luvun alussa.

Neosalvarsan patenttoitiin vuonna 1911 ja sitä, samoin kuin muita vastaavia valmisteita, käytettiin syfilislääkkeenä aina siihen asti kunnes penisiiliini tuli Suomessa 1950-luvulla yleisesti saataville.

Salvarsanien kehittäjää Paul Ehrlich on usein kutsuttu "lääketieteellisen kemian isäksi". Hänen on sanottu haaveilleen lääkeistä, jotka olisivat eräänlaisia bakteereihin tehoavia ohjuksia, jotka osuisivat suoraan taudinaiheuttajiin mitään haittoja aiheuttamatta.

Prontosil oli ensimmäinen sulfalääke. Nykyperspektivistä nähtynä sitä on pidetty ensimmäisenä, hoidollisesti merkittävänerä bakterilääkkeenä. Paul Ehrlichin työn jatkaja, Gerhard Domagk, oli sen kehittäjä. Ensimmäisenä sulfavalmisteena (sulfonamidi) se tuli laajempaan käyttöön vuonna 1935.

Prontosil tehosil hyvin oman aikansa tappaviin tauteihin, erityisesti aivokalvontulehdusseen, lapsivuodekuumeeseen ja keuhkokuumeeeseen. Se tehosil myös trakoomaan, silmätulehdusseen, joka oli vuosituhansien ajan aiheuttanut sokeutumisia.

Prontosil ei tappanut bakteereita, mutta se esti niiden lisääntymisen ja levämisen elimistössä. Sulfalääkkeillä oli kohtaisen paljon sivuvaikutuksia, mutta niitäkin vakavampi oli toinen seikka: jo muutamassa vuodessa alkoi kehittyä sulfavalmissille vastustuskykyisiä bakteerikantoja. Lupaavan

keksinnön haitapuolet alkoivat tulla näkyviin. Niinpä Joutsen apteekissakin alettiin odottaa sulfavalmisteita paremmin bakteereihin tehoavaa lääkettä.

■ De flesta industriellt tillverkade läkemedelspreparaten, t.ex. sådana läkemedel som såldes på 1920- och 1930-talen, var likartade som de apotekstillverkade preparaten. De var emellertid tillverkade i en läkemedelsfabrik, i större mängder och med rationella, fabriksmässiga metoder.

Neosalvarsan och Prontosil representerade däremot ett nytt skede i utvecklingen av läkemedel. De var läkemedelspreparat av en avgjort nyare typ, baserade på vetenskaplig forskning och en del av en dynamisk kedja, som ledde till ständigt växande nya uppfinningar och utvecklandet av nya läkemedel.

Neosalvarsan var en "förbättrad version" av sin föregångare Salvarsan, som man kallat "det första läkemedlet som tillverkats som ett resultat av systematisk vetenskaplig forskning". Utvecklandet av dessa läkemedel blev möjligt när man i

början av 1900-talet upptäckte att syphilis förorsakades av spiroket bakterien.

Neosalvarsan fick patent år 1911 och man använde detta, liksom andra motsvarande preparat som läkemedel mot syphilis fram tills penicillinet blev allmänt tillgängligt också i Finland på 1950-talet.

Paul Ehrlich, som utvecklade Salvarsan-preparaten, har ofta kallats "läkemedelskemins fader". Man påstår att han drömde om läkemedel, som skulle vara en sorts missiler mot bakterier och som skulle träffa direkt på den organism som orsakar sjukdomen utan att förorsaka andra besvär.

Prontosil var det första sulfapreparatet. Sett ur dagens perspektiv håller man det för det första, medicinskt betydande bakterieläkemedlet. Det utvecklades av Gerhardt Domagk, som fortsatte

arbetet Paul Erlich startade. Som det första sulfapreparatet (sulfonamid) togs det i allmänt bruk år 1935.

Prontosil hade en bra effekt på sin tids dödliga sjukdomar, speciellt mot hjärnhinneinflammation, barnsängsfeber och lunginflammation. Det hade effekt också mot trakom, en ögoninfektion, som under årtusenden hade orsakat blindhet. Prontosil tog inte dör på bakterierna men hämmade deras tillväxt och spridning i kroppen.

Sulfamedicinerna hade relativt mycket bieffekter, men ännu allvarligare var en annan sak: redan inom några år utvecklades bakteriestammar som var resistaenta mot sulfapreparaten. De negativa sidorna av en lovande uppfinning började komma fram. Därmed började man också på Apoteket Svanen vänta på läkemedel som skulle ha bättre effekt på bakterier än sulfapreparaten.

■ Lääkkeitä kehitettiin ja tuoteistettiin myös apteekkeissa. Joutsen apteekissa on jopa patentti omalle valmisteelle. Vuonna 1936 Joutsen apteekin ensimmäiselle apteekkarille Henrik Heickellille myönnettiin yksinoikeus Neuro-Rheumonin tavaramerkkiin.

"Neuro-Rheumon on lääke reumatista särkyä, ischiasta, leiniä, noidannuolta, pään- ja hammas-särkyä, pistosta ja väänänhtämistä vastaan". Lääkeen käyttööhjeessä voitiin yllpeänä ilmoittaa, että "oikean Neuro-Rheumonin etiketti ja pötkö ovat aina varustetut tehtaan merkillä Joutsen".

Joutsen apteekin, samoin kuin muidenkin apteekkien, omilla tuotteilla ja pakkauksilla haluttiin välittää viestiä luotettavuudesta ja kontrollista. Sillä nähtiin olevan suuri merkitys tilanteessa, jossa kaikkien kansalaisten tulisi olla valppaina, kun "humbugi- ja harhautusaineita tuodaan maahamme rajojen ulkopuolelta lääkkeen nimellä kaupitellen" - niin kuin 1900-luvun alun lehtikirjoittaja asian ilmaisi.

■ Läkemedel utvecklades och producerades även på apotek. Apoteket Svanen hade till och med patent på ett eget preparat. År 1936 beviljades Apoteket Svanens första apotekare Henrik Heickell ensamrätt till varumärket Neuro-Rheumon.

"Neuro-Rheumon är ett patentskyddat läkemedel mot Reumatiskt värk, Ischias, Gikt, Trollskott, Migrän, Tandvärk, Stygn och Försträckningar". I läkemedlets bruksanvisning kunde man stolt meddela, att "äkta Neuro-Rheumon alltid har etiketten och tuben försedda med fabriksmärket Svanen".

Med egna produkter och förpackningar ville Apoteket Svanen, liksom också andra apotek, ge ett intryck av tillförlitlighet och kontroll. Man ansåg detta ha en stor betydelse i en situation där "varje medborgare skulle vara på sin vakt, när allsköns humbug- och luredrejerämnen kommer över gränserna till vårt land och marknadsför som läkemedel" - som en tidningsskrift uttryckte saken i början av 1900-talet.

■ Vuodesta 1919 aina vuoteen 1932 asti Suomessa voimassa ollut kieltolaki vaikutti elämämenoon monin tavoin. Alkoholiomien käyttö "nautinnollisena aineena ja pelkkänä rappioitavana juomana" yritettiin lain voimalla kitkeä pois. Sen käyttö oli sallittua vain lääkinnälisissä, tieteellisissä ja teknisissä tarkoitukissa.

Erityisesti kieltolaki vaikutti apteekkien toimituksiin, kun alkoholin myynti sallittiin vain apteekkeissa ja jokaiseen ostokertaan tarvittiin lääkärin määräämä resepti. Joutsen apteekista toimitettujen reseptien määrä lisääntyi lähes kolmanneksella.

Apteekki joutui usein myös varsin hankalaan asemaan, kun apteekkarin piti säätöjen mukaan kieltyytyä toimittamasta lääkärin määräystä, jos oli ilmeistä ettu asiakkaalla oli tarkoitus juopua. Ja pitureseptejä oli tarkastettava ja valvottava.

Toisaalta apteekkeilla edellytettiin olevan yllättävästi monipuoliset varastot alkoholia, valikoimissa piti olla vähintään 135 eri nimikettä. Esimerkiksi konjakista ei riittänyt yksi laatu, niitä oli oltava 23, samoin väkeviä viinejä piti olla 46, mietoja viinejä 51 ja kuohuviinejä 8 eri laattua.

Kieltolaisissa oli alun perin kyse sosiaalireformista, jolla yritettiin vaikuttaa perimmältään teollistumisen ja kaupungistumisen synnyttämiin ongelmiin. Mutta kun tilanteen nähtiin vuosi vuodelta tuottavan vain tarkoituksensa vastaisia tuloksia, kieltolaki kumottiin lopulta vuonna 1932 ja alkoholin myynti siirtyi Oy Alkoholiliike Ab:lle.

Sen jälkeen Joutsen apteekkakin säästytti alkoholimynnin valvonnan aiheuttamalta laskenta-, tilastointi- ja raportointityölle. Enää ei tarvinnut esimerkiksi yrittää muuntaa kaikkien yli kaksi prosenttia alkoholia sisältävien valmisteiden määrää 96 prosenttiseksi spriksi – eli jäljillä toimenpidettä, joka olisi apteekkarien mielestä voitu tehdä vain tislaamalla.

■ Förbudslagen, som gällde i Finland från 1919 till 1932 inverkade på mänskors liv på många olika sätt. Användningen av alkoholdrycker som "njutningsmedel och som enbart nedbrytande drycker" försökte man med lagens kraft förhindra. Användningen av alkohol var tillåten endast i medicinsk, vetenskaplig och teknisk mening.

Förbudslagen inverkade speciellt på apotekens verksamhet, då försäljningen av alkohol var till-

läten endast från apotek och för varje inköp behövdes det en läkarordination. Även på apoteket Svanen ökade antalet expedierade recept nästan med en tredjedel.

Apoteket hamnade ofta också i besvärliga situationer. Apotekaren skulle nämligen enligt reglerna vägra expediera läkarrecept, ifall det var uppenbart att kunden hade för avsikt att bli berusad. Och spritrecept måste också kontrolleras och övervakas.

Å andra sidan förutsatte man ett förvånansvärt mångsidigt alkohollager av apoteken, sortimentet skulle omfatta minst 135 olika sorter. Av t.ex. konjak var det inte nog med en sort, nej det skulle finnas 23 sorter, ytterligare skulle det finnas 46 olika sorters starkvin, svaga viner 51 sorter och av skumvin krävdes det 8 olika sorter.

Från början handlade förbudslagen egentligen om en socialreform, där man försökte inverka på olika problem som försorsakats av industrialismen och flyttrörelsen till städerna. När man sedan märkte att förbudslagen år efter år direkt hade motsatt verkan, slopades den slutligen år 1932. Försäljningen av alkohol överfördes till Oy Alkoholiliike Ab.

Också på apoteket Svanen besparades man därmed från alkoholförsäljningens rapporter, statistikföring och uträkningar. Man behövde inte längre försöka räkna om alkoholmängden i preparat som innehöll mer än 2 % alkohol, till 96 % sprit – eller efterlikna en procedur som man, enligt apotekarna endast skulle ha klarat av genom destillering.

Holger Peldán
apteekkari / apotekare 1950 - 1967

Kun Joutsen apteekkiin valittiin seuraajaa Henrik Heickellille hänen kuoltuaan vuonna 1950, apteekin lähes neljäkymmenen toimintavuoden aikana oli tapahtunut jo paljon muutoksia. Suurin osa apteekissa myytävistä lääkkeistä valmistettiin edelleen apteekissa, mutta tehdasvalmisteisten lääkkeiden osuus oli selvästi kasvamassa. Alalla toimi myös useita vakiintuneita tukkuliikkeitä, jotka helpottivat lääkeaineiden hankintaa ja varastointia. Ja markkinoille oli alkanut tulla kokonaan uuden tyypisiä lääkeitä: sulfalääkeitä oli ollut käytössä jo jonkin aikaa ja penissilliinin käyttö oli yleistymässä. 1940-luvulla oli löydetty nopeassa tahdissa myös muita antibioottisia aineita. Apteekkien ”suuri muutos” oli alkanut.

Myös Helsinki elintapoineen ja -tyyleinen oli kokenut neljässäkymmenessä vuodessa suuria muutoksia. Kaupungin väkiluku oli yli kolminkertaistunut vuodesta 1912 ja lähes samaan tahtiin oli kasvanut apteekin reseptuuri, eli apteekista myytävien reseptilääkkeiden määrä. Siihen sotavuodet ja lääkeainepula olivat tosin aiheuttaneet näkyvän notkahduksen.

Tässä tilanteessa Joutsen apteekin apteekkariksi valittiin Holger Peldán, lääkintöhallituksen yksimielisellä kannatuksella. Tuolloin 41-vuotias Peldán oli toiminut apteekkitarkastajana seitsemän vuotta, väitellyt tohtoriksi ja julkaisut useita tieteellisiä kirjoituksia farmasiasta ja kemista. Myös Holger Peldánin puoliso, Kerttu Peldán siirtyi proviisoriksi Joutsen apteekkiin.

Holger Peldán toimi aktiivisesti alansa järjestöissä, mm. puheenjohtajana Suomen farmaseuttisessa yhdistyksessä sekä apteekkariyhdistyksessä ja apteekkien eläkekassan hallituksessa. Hän oli jäsenenä

Suomen farmakopeatoimikunnassa aina sen perustamisesta lähtien. Hän kuului myös Pohjoismaiseen farmakopeatoimikuntaan ja oli mukana laatimassa alalle normistoa luovaa, lääkeaineiden laatua ja valmistusta säätelevää teosta *Pharmacopoea Nordica, Volumen I-III*, joka astui voimaan vuonna 1965. Uusia ja eri

pohjoismaissa yhdenmukaisia normeja tarvittiin etenkin lääketeollisuuden nopean kehityksen takia.

Filosofian tohtoriksi Holger Peldán väitti kemian alalta vuonna 1939. Hän oli julkaisut myös tieteellisiä artikkeleita, mm. kamferin kvantitatiivisesta määrityk-

sestä suomalaisen farmakopean valmisteissa (“om kvantitativ bestämning av kamfer i finska farmakopéns prérarat”). Alan tilaisuuksissa hän piti usein aiheeltaan yleisempiäkin esitelmiä, esimerkiksi farmaseuttisen yhdistyksen kokouksessa toukokuussa 1945 hänen aiheenaan oli aivolisäke (“hypofysen”).

■ Huhtikuun 1. päivänä 1964 tuli voimaan sairausvakuutuslaki, joka vaikutti resepturin kasvuun myös Joutsen apteekissa. Uuden lain mukaan korvattiin laissa määritellyistä lääkeistä puolet neljä markkaa yliittävältä oalta. Vaikeaa ja pitkäaikaista sairautta varten tarvittavat välittämättömit lääkkeet korvattiin kokonaan.

■ Den 1. april 1964 trädde sjukförskringslagen i kraft, vilket ledde till ökad receptur också på Apoteket Svanen. Av de läkemedel, som definierades i lagen, ersattes hälften av den summa som översteg 4 mark. Läkemedel, som var nödvändiga för svåra och kroniska sjukdomar ersattes helt.

När man valde en efterträdare till Henrik Heickell på Apoteket Svanen efter hans död år 1950, hade apoteket genomgått rätt så stora förändringar. En stor del av läkemedlen, som såldes på Apoteket Svanen tillverkades fortfarande, men andelen fabrikstillverkade läkemedel hade märkbart börjat öka. Grossisterna som gjort sitt intäg i branschen underlättade betydligt anskaffningen av läkemedelssubstanser och lagerhållning. Apoteksarbetets "stora omvälvning" hade börjat.

Helt nya typer av läkemedel började komma ut på marknaden: sulfamediciner hade varit i användning redan en tid och användningen av penicillin blev allmänna. På 1940-talet hade man också, i snabb takt upptäckt andra ämnen med antibiotisk verkan.

Även Helsingfors hade förändrats till sin livsstil. Befolkningsmängden hade mer än tredubblats jämfört med år 1912. Apotekets receptur hade ökat i nästan samma takt, d.v.s. antalet receptläkemedel som såldes från apoteket. Krigsåren och läkemedelsbristen under denna period orsakade naturligtvis en märkbar svacka i verksamheten.

■ Holger Peldán väitteli kemistä vuonna 1939. Hänen väitöskirjansa otsikko oli *Über den Reaktionsmechanismus der Buttersäuregärung*. Se julkaistiin Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia sarjassa. Väitöskirjan toisena tarkastajana oli tuleva nobelristi Artturi Ilmari Virtanen.

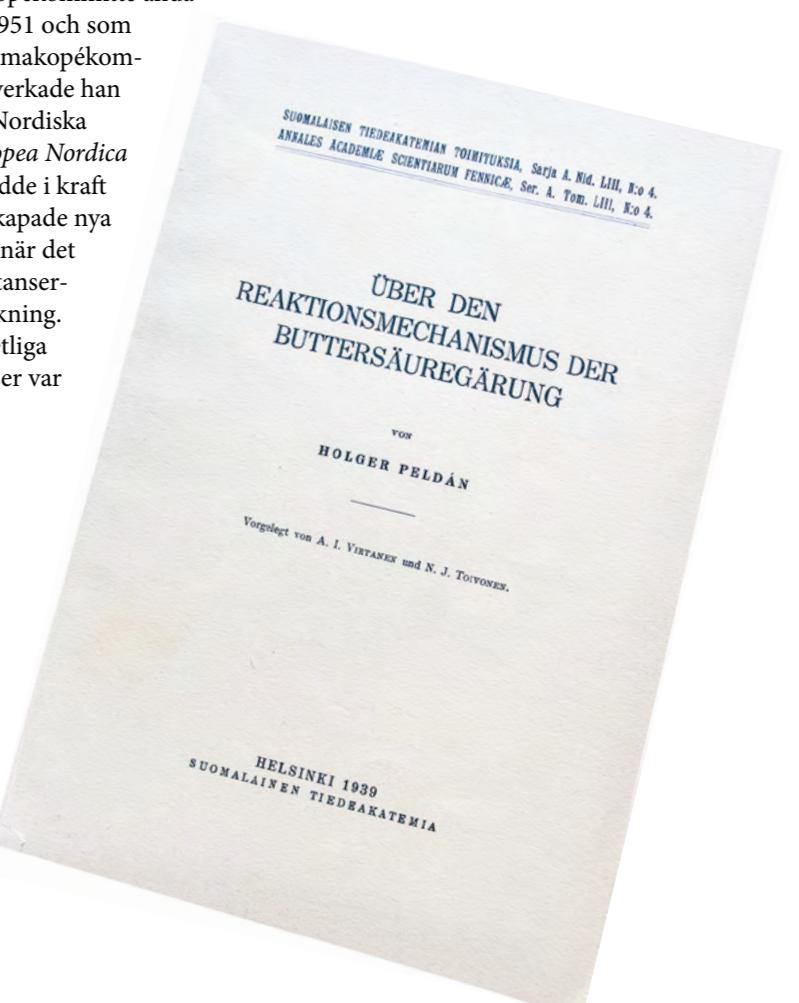
■ Holger Peldán disputerade i kemi år 1939. Rubriken för hans avhandling var *Über den Reaktionsmechanismus der Buttersäuregärung*. Den publicerades i Finska Vetenskapsakademiens redaktions serie. Som andra granskare av avhandlingen var blivande nobelpristagaren Artturi Ilmari Virtanen.

I detta läge föreslog Medicinalstyrelsen enhälligt Holger Peldán till apotekare på Apoteket Svanen. Den dåvarande 41-åriga Peldán hade verkat som apoteksinspektör i sju år, disputerat till doktor och publicerat flera akademiska artiklar inom farmacins och kemins område. Också Peldáns hustru började som provisor på Apoteket Svanen.

Holger Peldán var en aktiv aktör inom branschens organisationer, bl.a som styrelseordförande för Farmaceutiska föreningen i Finland, Apotekareförbundet och Apotekens pensionskassa. Han var medlem i Finlands farmakopékommitté från dess grundande 1951 och som medlem i Nordiska farmakopékommittén från 1952 medverkade han i utformandet av den Nordiska farmakopén *Pharmacopea Nordica Volumen I-III*, som trädde i kraft den 1 april 1965 och skapade nya normer för branschen när det gällde läkemedelssubstansernas kvalitet och tillverkning. Nya och nordiskt enhetliga farmakopébestämmelser var

nödvändiga bl.a. på grund av läkemedelsindustrins snabba utveckling och gällde, i likhet med Finska farmakopén 7. upplaga, som trätt i kraft 1957, förutom på apoteken även inom läkemedelsindustrin.

Till filosofie doktor disputerade Holger Peldán inom kemin år 1939. Han hade publicerat vetenskapliga artiklar, bl.a. Om kvantitativ bestämning av kamfer i finska farmakopéns preparat. På den farmaceutiska branschens möten höll han föredrag, ofta om allmänna teman, som t.ex. på Farmaceutiska föreningens möte i maj 1945 om Hypofysen.

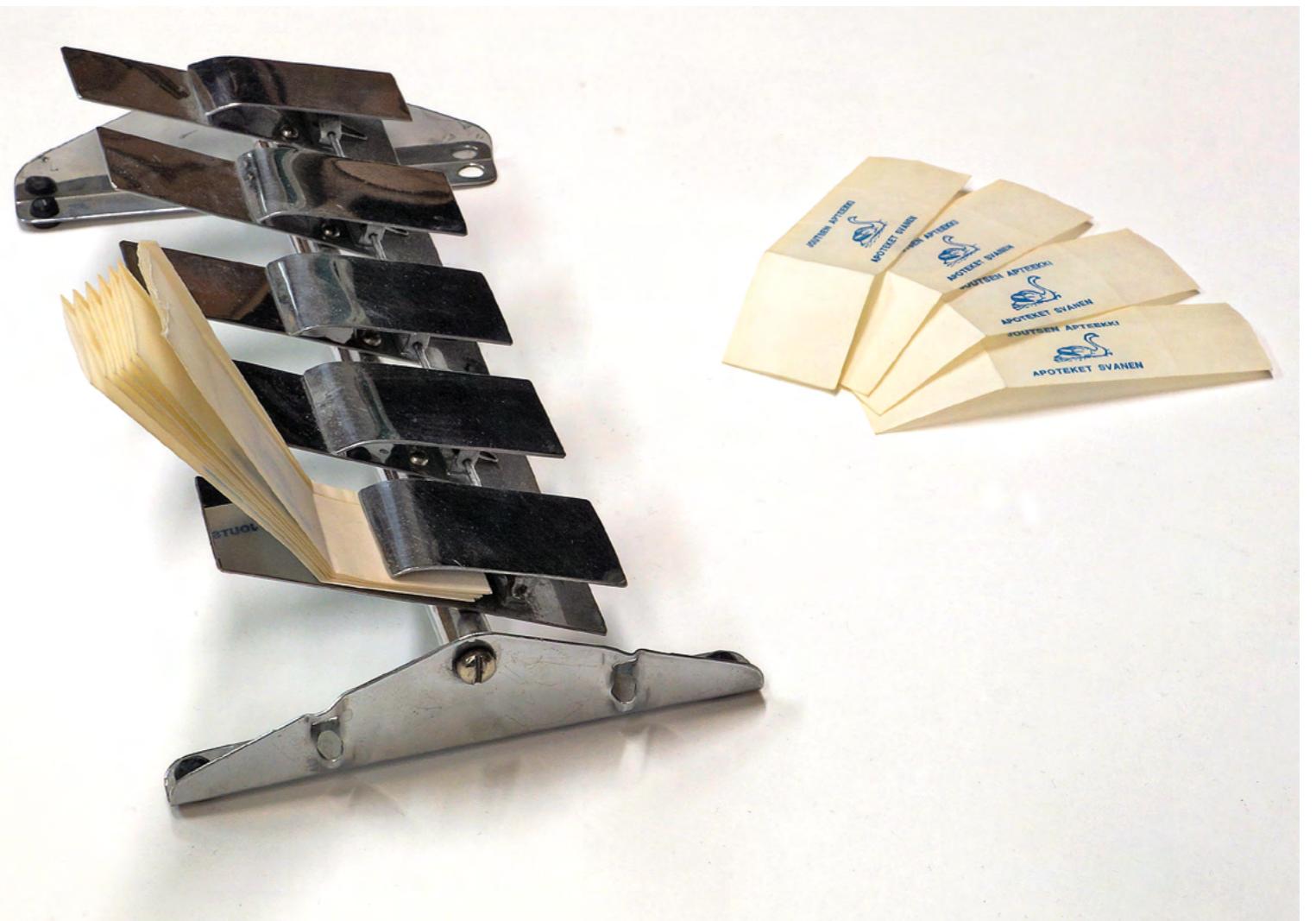

■ Annosjauheita tai pulvereita päänsärkyyn, hammassärkyyn, hermosärkyn, yskään, reumaan, influenssaan tai muuhun vaivaan myytiin Joutsen apteekissa paljon vielä 1950- ja 1960-luvuilla. Tällaisten annospakkauksiin pakattujen lääkkeiden suosio on ollut erityisesti suomalainen ilmiö, vastaavassa määrin niitä ei ole myyty esimerkiksi muissa pohjoismaissa. Apteekeissa pulvereita valmistettiin yleensä varastoon tulevan kysynnän varalle. Pulverijauheen valmistus, punnitseminen ja pakaus saattoi työllistää apteekin koko henkilökunnan, jotkut kehittyivät sen vaatimissa vaiheissa suoranaisiksi virtuoiseiksi.

■ Avdelade dospulver eller bara pulver för huvudvärk, tandvärk, nervvärk, hosta, reuma, flunssa eller andra krämpor såldes på Apoteket Svanen i stora mängder ännu på 1950- och 1960-talen. Dylika, i dosförpackningar förpackade läkemedels popularitet har varit ett speciellt finländskt fenomen. I motsvarande mängder har dospulvren inte haft åtgång i de övriga nordiska länderna. På apoteken tillverkades pulvren i allmänhet på lager för kommande efterfrågan. Tillverkningen av pulverblandningen, vägningen eller skedande i papperskapslar kunde sysselsätta hela personalen och en del av farmaceuterna blev verkliga virtuoser i pulverberedningen.

■ 1900-luvun alkuvuosikymmeninä pulveripakkauksiin tarvittava pergamiini tai paperi tuli Joutsen apteekkiinkin arkkeina, joista se piti leikata sopivaksi liuskoiksi. Myöhemmin paperi tuli valmiiksi taiteltuina "kapseleinä", jotka avattiin puhallinta käyttääen. Apuna voitiin käyttää myös tähän taroitukseen olevaa pulverikapseltilinettä, johon paperit asetettiin. Valmiiksi sekoitettu pulverijauhe punnittiin sormivaa'alla tai mitattiin käytteen oikealle määrelle kalibroituua pulverilusikkaa. Lopuksi pulverikapseli suljettiin taittamalla sen pää sisäkkäin.

■ Under de första årtiondena kom pergaminet eller pappret, som behövdes för pulverkapslarna, också till Apoteket Svanen i ark, som man sedan klippte i lämpliga remsrör, man vek ihop. Senare kom pappret färdigt vikt som "kapslar", som öppnades med en blåsapparat. Som hjälpmittel kunde man för detta ändamål använda en pulverkapselställning, i vilken papperskapslarna fästes. Pulverdoserna vägdes upp med fingervåg eller så använde man sig av en pulversked, som kunde kalibreras för rätt mängd pulver. Slutligen stängde man pulverkapseln genom att vika in pulverkapselns ändor i varandra.

■ Kun elettiin vuotta 1950 ja Holger Peldánista tuli Joutsen apteekin apteekkari, apteekin ikkunoissa oli samat lasikyltit kuin vuonna 1912 apteekin aloittaessa toimintansa. Ne olivat osa apteekin perustamisajankohdan arkkitehtuuria ja tyylilä – ja ovat samanlaisina ikkunoissa yhä edelleen.

Juhlallisen näköinen, koristeellinen ja varsin painava National-kassakone seisoi Joutsen apteekin tiskillä aina vuoteen 1967 asti. Sen tilalle tuli modernimpi versio Kerttu Peldánin toimissa apteekinhoidajana Holger Peldánin kuoltua. Vanha kassakone joutui muualle, mutta palasi onneksi myöhemmin Joutsen apteekin historialaiseen kokoelmaan.

■ När året var 1950 och Holger Peldán blev apotekare på Apoteket Svanen, fanns samma glasskyltar i apotekets fönster som 1912 då apoteket inleddde sin verksamhet. De utgjorde en del av arkitekturen och stilens vid den tidpunkt apoteket grundades – och de hänger likadant i apoteksfönstret ännu i dag.

En festlig, utsmyckad och rätt så tung kassaapparat av märket National stod på diskén på Apoteket Svanen ända fram till 1967. Den byttes till en modernare apparat då Kerttu Peldán verkade som apoteksföreståndare när Holger Peldán hade dött, och fördes bort, men kunde lyckligvis senare återvända till Apoteket Svanens historiska samling.

Kerttu Peldán

apteekkari / apotekare 1967 - 1981

■ Kun Kerttu Peldánista tuli apteekkari Joutsen apteekin ulko-ovessa oli ollut sama, vankka kädensija apteekin perustamisesta lähtien. Nyt alkuperäinen kädensija täyttää 100 vuotta.

■ När Kerttu Peldán blev apotekare på Apoteket Svanen, hade apoteket haft samma bönjande handtag ända sedan apotekets grundande. Nu fyller detta handtag i original 100 år.

Laajan teoksensa esipuheessa Kerttu Peldán kirjoittaa: "Suomen farmaseuttisen Yhdistyksen hallitus antoi marraskuun 11. päivänä 1963 tehtäväkseni maamme farmasian historian kirjoittamisen. Hallituksen päätöksen mukaan pitäisi kirjoitettavaan historiaan sisältyä farmasian tapahtumat nykypäivään asti..." Neljän vuoden työn jälkeen, vuonna 1967 ilmestyi painosta yli 750 -sivuinen nide *Suomen farmasian historia*. Se on yleisestys farmasian ja apteekkilaitoksen kehityksestä Suomessa sen alkuajoista aina 1900-luvun puoliväliin.

Kirjan ilmestymisvuonna apteekkari Holger Peldán kuoli ja Joutsen apteekin oikeudet tulivat haettaviksi. Niitä haki seitsemän eri henkilöä, joista kuusi oli apteekkareita. Lääkintöhallitus päätyi kuitenkin myöntämään oikeuden proviisori Kerttu Peldánille korostaen erityisesti hänen julkaisutoimintaansa. Kerttu Peldánista tuli Joutsen apteekin kolmas apteekkari hänen toimittauaan sitä ennen jo 16 vuotta samassa apteekissa proviisorina.

Kerttu Peldán toimi mm. *Farmaseuttisen Aikakauslehden* päätoimittajana lähes kaksikymmentä vuotta. Suomen farmasian historia teoksessa Kerttu Peldán antaa tunnustuksensa myös alan omalle kirjastolle: "Erityisen maininnan arvoista on se, että farmaseuttinen yhdistys on

rustanut kirjaston ja ylläpitänyt sitä urmaseuttisen opetuksen ja tutkimuksen väksi. Kirjasto perustettiin apteekkafil. tri Hugo Lojanderin aloitteesta v. 192. Sen pohjana oli kirjalahjoitus, jonka aotsins Farmacevtiska föreningen v. 1889 tehnyt yhdistykselle, sekä Lojanderin oma lahjoitus." Peldán kertoo, miten kirjasto paisui vähitellen yleiseksi tieteelliseksi kirjastoksi, jota ovat käyttäneet ka tutkijat että farmasian laitoksen väki sarsinkin aikana, jolloin laitoksen oma kirjasto oli vielä puutteellinen.

tu Peldánin apteekkariuralle osui sen apteekin reseptuurin eli apteekkisyyttävien reseptilääkkeiden määrän puvuosi 1971. 1950- ja 60-lukujen alkusavu, sairausvakuutuskorvausten töönotto ja tehdasvalmisteiden lääkin nopea lisääntyminen oli luonut uulle otolliset edellytykset, niin että destä 1950 vuoteen 1970 reseptuurin määrä oli kaksinkertaistunut. Toisaalta apttoliike Helsingin keskustasta lähiöistä ei ollut vielä vaikuttanut Kampin alueella asuvien määrään niin suuresti

...n se vaikutti 1970- ja 1980-luvulla. Tuttu Peldán työskenteli Joutsen apteekissa 30 vuotta, siitä 17 vuotta provisoriina ja 17 vuotta apteekkarina. Hän luopui apteekkioikeudesta vuonna 1981.

lä 1980-luvulla hän julkaisi pienet
taanin *Kaksi rasiaa*. Sen tapahtumat
sijoittuvat Kymenlaaksoon 1700-luvulle
piikkuvihan aikaan ja apteekkimiljöö-
ihin. Kirjan alaosikkona onkin Aptee-
kkaani 1700-luvulta.

I förordet till sitt digra epos skriver Kerttu Peldán följande: "Styrelsen för Farmaceutiska Föreningen i Finland gav mig den 11 november 1963 i uppdrag att skriva om farmacins historia i vårt land. Enligt styrelsens beslut skulle denna historik omfatta händelser inom farmacin ända fram till nutiden..."

Efter fyra års arbete utkom, år 1967 från trycket ett band på 750-sidor *Suomen farmasian historia* (Farmacins historia i Finland). Det är en allmän översikt av farmacins och apoteksväsendets utveckling i Finland från begynnelsen ända fram till medlet av 1900-talet.

Samma år som boken kom ut dog apotekare Holger Peldán och rättigheterna till Apoteket Svanen ledigförklarades. Apoteksrättigheterna söktes av sju personer, av vilka sex var apotekare. Medicinalsty-

relsen kom emellertid i sitt utlåtande att ge apoteksrättigheterna till provisor Kerttu Peldán och betonade speciellt hennes publikationsverksamhet. Kerttu Peldán blev därmed Apoteket Svanens tredje apotekare.

Kerttu Peldán verkade bl.a. som huvudredaktör för Farmaseuttinen Aikakauslehti - Farmaceutiskt Notisblad i nästan tjugo år.

I bokverket Suomen farmasian historia ger Kerttu Peldán också ett erkännande till branschens eget bibliotek:

"Värt ett speciellt omnämnde är faktum, att farmaceutiska föreningen har grundat ett bibliotek och underhållit detta den farmaceutiska undervisningen och forskningen till fromma. Biblioteket grundades på initiativ av apotekare, fil. dr. Hugo Lojander år 1892. Som boägg till biblioteket kom en donation av böcker, som Farmaceutiska föreningen i Sverige gjort till föreningen samt Lojanders egen donation" (i översättning). Peldán berättar hur biblioteket så småningom växte till ett allmänt vetenskapligt bibliotek, som har använts av såväl forskare som personalen på farmaceutiska institutionen, speciellt under den tiden då institutionens eget bibliotek ännu var bristfälligt.

Under Kerttu Peldáns apotekarkarriär inföll också toppåret för recepturen på Apoteket Svanen år 1971, d.v.s. antalet recept som expedieras från apoteket.

Den ekonomiska tillväxten på 1950- och 1960-talen, införandet av sjukförsäkringsersättningar och en stark ökning av industriellt tillverkade läkemedel hade skapat goda förutsättningar för en tillväxt, så att antalet expedierade recept hade fördubblats från år 1950 till 1970. Å andra sidan hade människorna bosatta i Kampen-området ännu inte börjat flytta från centrum av Helsingfors till förorterna i samma utsträckning som senare under 1970- och 1980-talet.

Kerttu Peldán arbetade på Apoteket Svanen i ca 30 år, av detta 17 år som provisor och 14 år som apotekare. Hon avstod från sina apoteksrättigheter år 1981.

På 1980-talet gav hon ännu också ut en liten roman *Kaksi rasiaa* (Tvenne dosor) där händelserna försiggår i Kymmenedalen på 1700-talet, under den s.k. lilla ofreden och i apoteksmiljö. Boken har därför också underrubriken Apteekkiromaani 1700-luvulta (Apoteksroman från 1700-talet).

■ Joutsen apteekissa pääystettiin ja toimitettiin lääkkeitä myös öiseen aikaan aina 1970-luvun alkuun saakka. Koko officiini ei kuitenkaan ollut yöllä avoinna, vaan tästä tarkoitusta varten apteekin tuulikaappi oli tehty pääystysluukku.

■ På apoteket Svanen dejourerade man och expedierade läkemedel även nattetid, ända fram till början av 1970-talet. Hela officinen var emellertid inte öppet under natten, utan för detta ändamål hade man i apotekets vindfång gjort en dejoureringslucka.

■ 1960- ja 1970-luvun vaihteessa yöpäivystys Joutsen apteekissa lopetettiin ja työvuorot kevenivät huomattavasti.

Vielä 1940-luvulla ja sitä ennen työpäivän pituuus apteekissa oli vaihdellut yhdeksästä ja puolesta tunnista kahteenkertaista tuntiin. Siihen kuuluneen lounastauon pituuus oli ollut tunti ja viisitoista minuuttia. Lisäksi Jousen apteekin farmaseuteille oli kuulunut yöpäivystysvuoro joka neljäntä yönä. Ja valvottua yötä oli usein sekä edeltänyt että seurannut normaali työpäivä.

1940-luvun lopulla Helsingin apteekit sopivat vuorottelusta yöpäivystyksessä, alkuksi kahdessa eri vuorossa. Päivystysvuoroja oli Joutsen apteekissa enää joka toinen viikko. Samoihin aikoihin myös päivittäinen työaika lyheni ja yövuoroja alettiin korvata viikoittaisella vapaapäivällä. Vähitellen yhä useampi helsinkiläinen apteekki liittyi vuorotteluun ja yhden apteekin osalle tuli yövuoroja yhä harvemmin.

Apteekin pitkät työpäivät olivat usein myös

fyysisesti raskaita. Oli nostettava ja kannettava raskaita esineitä, niitä oli haettava myös kellarissa sijaitsevista varastoista. Toisaalta työssä oli noudatettava äärimmäistä tarkkuutta ja huolellisuutta, myös kiireessä. Lääkevalmistuksessa saatettiin tarvita äärimmäisen pieniä eriä eikä punnitsemessa saanut tulla virheitä. Kaatavan, mittavaan ja punnitsevan käden piti olla tarkka ja vaka, motoriset taidot ja työn tarkoituksenmukaiset rytmit vaativat harjaantumista.

■ I decennieskiftet 1960-70 upphörde nattdejoureringen på Apoteket Svanen och arbetsturen blev härligen avsevärt lättare.

Ännu på 1940-talet och innan detta kunde arbetsdagen på apoteket variera från nio och en halv timme till tolv timmar. Hit hörde en lunchpaus på en timme och femton minuter. Dessutom hörde en nattdejour var fjärde natt till farmaceuternas arbetschema. Då hade man ofta

både före och efter denna vagnatt haft en normal arbetsdag.

I slutet av 1940-talet kom apoteken i Helsingfors överens om ett cirkulerade nattdejournsystem, till en början i två olika turer. Apoteket Svanen hade därmed dejourskiften endast varannan vecka. Samtidigt förkortades också arbetsdagen och man började ersätta en nattur med en ledig dag i veckan. Så småningom anslöt sig alt fler av apoteken i Helsingfors till dejoureringen och det blev färre nattskiffler per enskilt apotek.

Apotekets långa arbetsdagar var ofta också fysiskt tunga. Man skulle lyfta och bärta tunga föremål, ofta från lagerutrymmen som fanns i källarvåningen. Å andra sidan krävde arbetet ytterst stor noggrannhet och aktsamhet, även då det var bråttom. I läkemedelstillverkningen kunde man behöva ytterst små mängder och det fick inte förekomma fel i uppvägningen. Handen, som hålde, uppmätte och vägde, skulle vara noggrann och stadig, de motoriska skickligheten och arbetsets ändamålsenliga rytm krävde övning.

■ Ennen apteekkiuraansa Kerttu Peldán oli toiminut assistenttiina ja apulaisopettajana Helsingin yliopistossa, jossa hän oli opettanut farmakognosia ja kemiaa. Mutta opetus- ja ohjaustyöt tarvittiin myös apteekissa, jossa se oli normaali osa päivittäistä apteekkityötä. Joutsen apteekissa oli esimerkiksi 1960-luvun ja 1970-luvun vaihteessa yleensä 3-5 kokopäiväistä apteekkipilaasta. Kesäisin oppilaiden ja provisorieksi opiskelevien farmaseuttien määrä saattoi ajoittain olla noin kolmannes koko henkilökunnasta.

Mutta myös teknisiä apulaisia opetettiin Joutsen apteekissa, kuten muissakin apteekkeissa. Suomen farmasiain historiassa Kerttu Peldán on kirjoitettu, että "aina näihin vuosiin asti oli apteekkien teknisten apulaisten koulutus, mahdollista kokirjoituskurssia lukuun ottamatta, tapahtunut yksinomaan apteekissa." 1960-luvun ja 1970-luvun vaihteessa Joutsen apteekissa oli yleensä noin 2-4 teknistä apulaista.

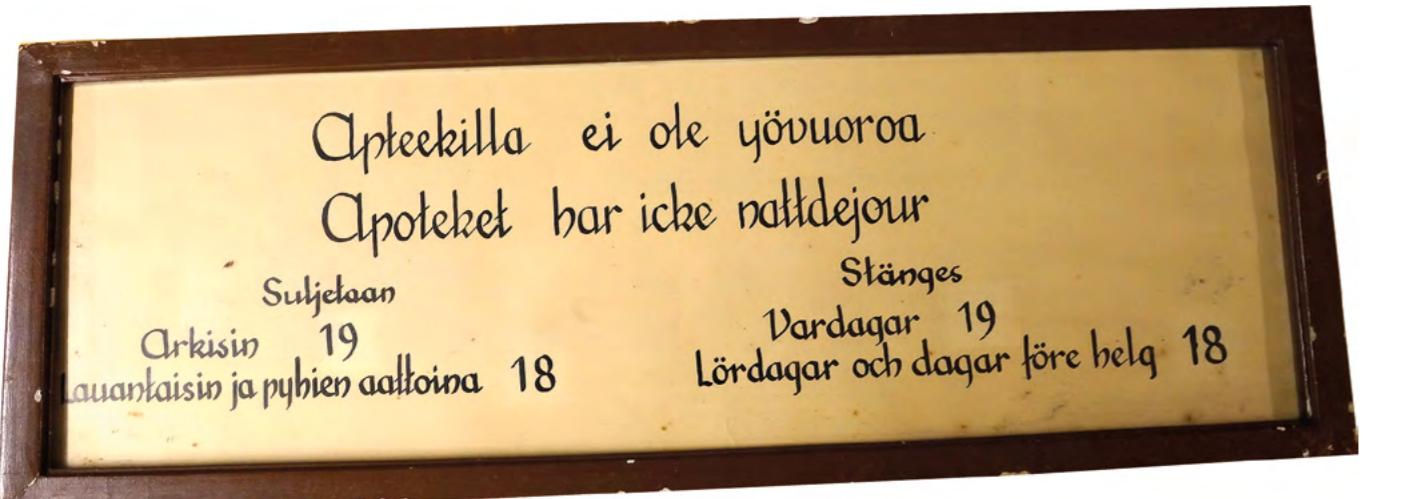
Apteekin koko organisaatio, työn sujuminen ja sen oppiminen perustui oikeisiin paikkoihin ja niiden pysyvyyteen. Siitä alkoi myös apteekkipilaan ohjaus, jossa kaavakuvia ja kortisto olivat tärkeitä apuvälineitä. "Apteekissa tulee olla kaavakuvaa apteekkihuoneistosta. Eri lääkeaineista on olemassa kortisto tai nimiluettelo, josta löytyää viittauksen kaavakuvassa olevaan numero- tai kirjainmerkintään. Koko tavaravarasto inventoidaan vuosittain, ja siitä tehdään inventarioluettelo."

■ Innan sin aptekarkarriär hade Kerttu Peldán verkat som assistent och biträande lärare på Helsingfors universitet, där hon hade undervisat i farmakognosi och kemi. Arbetet med undervisning och vägledning fortsatte emellertid också på apoteket, där det var en naturlig del av det dagliga apoteksarbetet. På Apoteket Svanen fanns det t.ex. vid decennieskiftet 1960-70 vanligens 3-5 apteekselever, som arbetade heltid. Under sommarmånaderna kunde antalet elever och provisorstudenter tidvis vara ca. en tredjedel av hela apotekspersonalen.

Man undervisade emellertid också tekniska biträden på Apoteket Svanen, liksom också på andra apotek. I sin bok "Suomen farmasiain historia" (Farmacins historia i Finland), som utkom 1967, skriver Kerttu Peldán att "utbildningen av tekniska biträden ända fram till i dag, med undantag av en eventuell kurs i maskinskrivning, hade skett enbart på apoteken" och i decennieskiftet 1960-

70 hade Apoteket Svanen vanlig 2-4 tekniska biträden.

Apotekets hela organisation, arbetsfördelningen och undervisningen i arbetet grundade sig på att saker och ting fanns på sina egna platser. Här började också apotekselevens vägledning, där en skiss över lagerutrymmena och ett kartotek utgjorde de tekniska hjälpmedlen. "Apoteket skulle ha en planritning över apotekets olika utrymmen. För de olika läkemedelssubstanaterna fanns det ett kartotek eller en namnförteckning, där man hittade en hänvisning till nummer- eller bokstavsbezeichnung i planritningen. Hela varulagret inventerades årligen och utgående från detta skrev man en inventarieförteckning."

Ilmari Pippingsköld-Parrukoski

aptekkari / apotekare 1982 - 1998

Joutsen apteekin viides apteekkari Bengt Mattila kirjoittaa edeltäjään Ilmari Pippingsköld-Parrukoskesta:

"Ilmari Pippingsköld-Parrukosesta tuli apteekkari Helsingin Joutsen apteekkiin vuonna 1982. Hän ei kuitenkaan tullut apteekkiin ensimmäistä kertaa, sillä hän oli tehnyt proviisorina iltavuoroja Joutsenissa vuosina 1968-1970. Paikka ja osa henkilökuntaa olivat siten Ilmarille tuttuja jo proviisorivuosilta hänen tullessaan johtamaan apteekkia.

Saattaa olla, että tuleva apteekkari oli jopa pelastanut Joutsen apteekin ja sen arvokkaan interiöörin vuonna 1969. Sillä erääänä iltana oli apteekin alakerrassa sytynyt tulipalo. Iltavuoroon tuleva proviisori Pippingsköld-Parrukoski oli kuitenkin huomannut tulipalon ja onnistunut toimimaan neuvokkaasti ja nopeasti yhdessä proviisori Anja Latomäen kanssa. Kun palokunta tuli paikalle oli proviisoriksikko jo sammutanut tulipalon vaahdosammuttimella.

Ilmari Pippingsköld-Parrukoski otti vastaan apteekkioikeudet ensimmäistä kertaa Vihdin I:een apteekkiin vuonna 1973. Sitä ennenkin hän oli halunnut olla läheiseksi kokemassaan apteekkityössä, sillä ollessaan Oriola Oy:n paikallisjohtajana vuosina 1965-1967 hän oli samalla osapäivätyössä Joensuun III:ssa apteekissa. Ja samalla tavalla hän teki myös apteekkityötä ollessaan lääketehdas Oy Medica Ab:n palveluksessa.

Muista ansioista lääketieollisuuden palveluksessa mainittakoon hänen toimintansa vastaavana proviisorina Pfizer Oy:ssä vuosina 1959-60 ja Lääketehdas Orionin myyntipäällikkönä vuosina 1960-65. Proviisoriopintojensa ohella hän oli toiminut myös kurssiassistenttinä Helsingin

Yliopiston farmasian laitoksen kemian osastolla.

Ilmari oli jäsenenä myös Apteekkariyh-

distyksen hallituksessa 1970-luvulla ja Uudenmaan apteekkaripiirin puheenjohtajana seuraavan vuosikymmenen vaihteessa. Joutsen apteekin neljättä apteek-

karia valittaessa siihen saatini siis varsin osava henkilö, jolla oli paitsi kokemusta lääketieollisuudesta myös kiinnostusta apteekkitoiminnan kehittämiseen."

■ Kuvassa Joutsen apteekin henkilökunta apteekkari Pippingsköld-Parrukosken aikana. Suurimmillaan apteekin farmaseuttinen henkilökunta oli 1960-luvun puolivälissä ja 1970-luvun alussa. Silloin siihen kuului 20 henkeä.

■ Bilden föreställer Apoteket Svanens hela personal under apotekare Pippingsköld-Parrukoskis tid. Som mest omfattade apotekets farmaceutiska personal 20 personer, i slutet av 1960- och början av 1970-talet.

Apotecket Svanens femte apotekare, Bengt Mattila beskriver sin föregångare Ilmari Pippingsköld-Parrukoski på följande sätt:

"Ilmari Pippingsköld-Parrukoski kom som apotekare till Apoteket Svanen år 1982. Det var emellertid inte första gången han kom till detta apotek, han hade nämligen gjort kvällsturer på Svanen som provisor åren 1968-70. Platsen och en del av personalen var med andra ord bekanta för honom från provisortiden, när han kom för att leda apoteket."

Det är möjligt, att den blivande apotekaren i själva verket räddade Apoteket Svanen och dess värdefulla inredning år 1969. Då bröt nämligen en eldsvåda ut i apotekets källarvåning. Provisor Pippingsköld-Parrukoski anlände samtidigt till sitt kvällsskift, lade märke till branden och lyckades tillsammans med provisor Anja Latomäki agera snabbt och effektivt. När brandkåren anlände hade provisorduon redan släckt branden med en brandsläckare.

Ilmari Pippingsköld-Parrukoski tog emot apoteksrättigheterna första gången till Vihtis I apotek år 1973. Men också före detta ville han hålla kontakten med apoteksverksamheten, som han upplevde vara honom nära. Samtidigt som han var regiondirektör på Oriola Oy under åren 1965-67 arbetade han deltid på Joensuu III apotek. På samma sätt arbetade han deltid på apotek också under den tid han var anställd på Läkemedelsfabriken Oy Medica Ab.

Ur övriga meriter från läkemedelsindustrin kan man nämna hans verksamhet som ansvarig provisor på Pfizer Oy under åren 1959-1960 och som försäljningschef på Läkemedelsfabriken Orion åren

1960-65. Vid sidan av sina provisorstudier verkade han också som kursassistent på kemaviavdelningen på Farmaceutiska institutionen vid Helsingfors universitet.

Ilmari var också styrelsemedlem i Apotekarföreningens styrelse på 1970-talet och som ordförande för Nylands apotekarekrets vid följande sekelskifte. När man valde den fjärde apotekaren till Apoteket Svanen fick man med andra ord fram en rätt så kunnig person, som förutom erfarenhet från läkemedelsindustrins sida också hade intresse för att utveckla apoteksverksamheten."

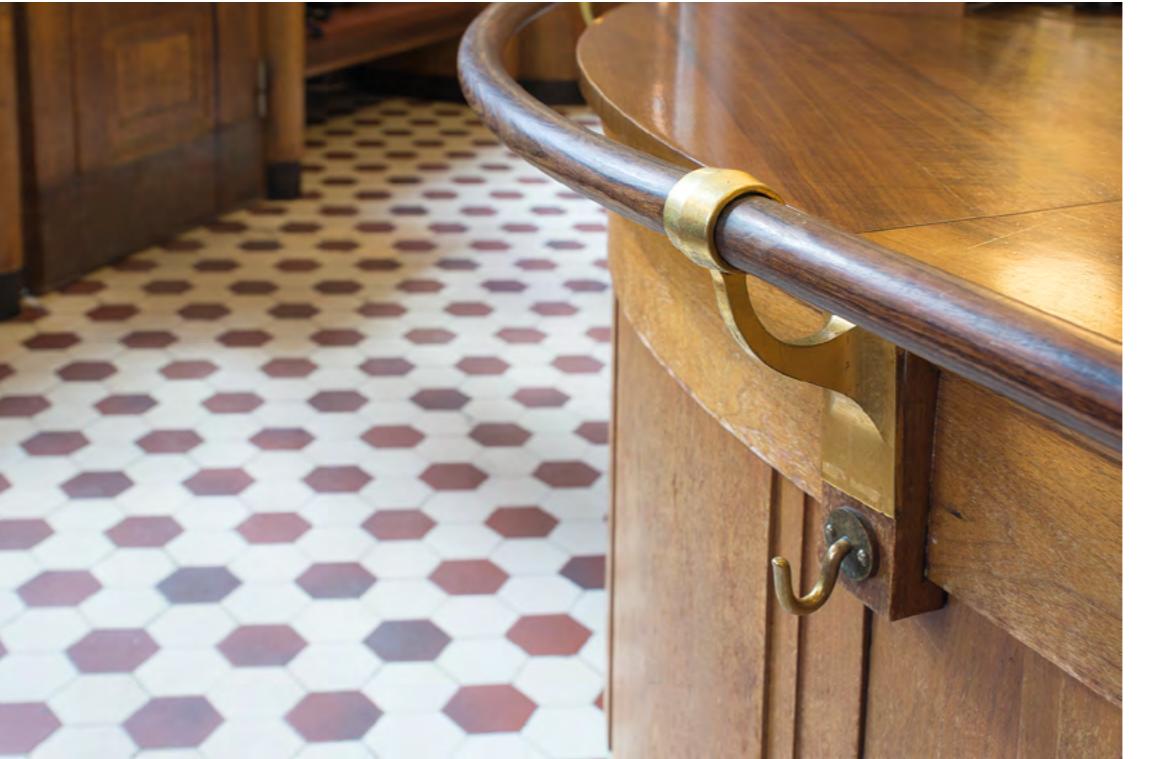
■ Ensimmäinen tietokone tuli Joutsen apteekkiin keväällä 1983. Tästä lähtien reseptien käsittelyssä voitiin käyttää koneelle tallennettua lääkeluetteloa. Seuraavana vuonna saatettiin myös Kansaneläkelaitoksen laskutusatk-pohjaiseksi.

Tietokoneella voitiin nyt hakea tietoja, joiden säilyttämiseksi ja järjestämiseksi oli aikaisemmin käytetty muita apuvälineitä. Flexo, koneella kirjoitettuja pahviliuskoihin sisältyvä, selattava karusellimainen korttiteline ja mikrofilmien lukulaite (kuvaassa) olivat toimineet tavallaan tietokoneiden varhaisina edeltäjinä. Niistä oli etsitty tietoja lääkkeistä ja lääkkeiden hinnoista.

■ Den första datorn kom till Apoteket Svanen våren 1983. Därefter kunde man i receptbehandlingen använda en läkemedelsförteckning, som fanns immatad i datorn. Följande år blev också Folkpensionsanstaltens fakturering datoriserad.

Med hjälp av datorn kunde man nu söka information, som man tidigare hade sökt via andra hjälpmedel. Flexo, ett karusell-liknande ställ, med metallsidor fyllda med tunna pappremor där informationen om läkemedlen skrevs in med skrivmaskin samt en läsapparat för mikrofilm (bilden) var på ett sätt enklare föregångare till datorn. Där fanns information om läkemedlen och deras priser.

■ 1980-luvulla Joutsen apteekin reseptuuri eli apteekista toimitettujen reseptien määrä väheni edelleen. Jo 1970-luvulla alkanut suuntaus jatkui. Keskustasta lähiöihin tapahtuvan muuttoliikkeen vaikutukset alkivat näkyä. Myös apteekin lähiympäristössä moni asia oli muuttunut Joutsen apteekin ensimmäisistä vuosikymmenistä.

Apteekkari Pippingsköld-Parrukosken aikana tämän puhvelinhallan päällystetyt sohvan takana olevasta ikkunasta ei voinut enää nähdä ohiajavaa raitiovaunuja. Eerikinkatu ja Lapinlahdenkatua Marian sairaalaan liikennöinti raitiolinja oli lakkautettu jo vuonna 1959 vanhan kapean raidevälinsä takia.

Sohvalla istuva asiakas saattoi kuitenkin edelleen tutkilla apteekin alkuperäisen sisustuksen yksityiskohtia. Taannoin eräs asiakas muisti yli neljänkymmenen vuoden takaa jopa sen, miltä tiskin kaide oli maistunut, kun vanhempiensa kanssa apteekkiin tullut pieni poika oli sitä odotellen saan nakertanut.

■ På 1980-talet sjönk Apoteket Svanens receptur, d.v.s. antalet recept, som expedierades från apoteket, ytterligare. En trend, som började redan på 1970-talet, fortsatte. Effekten av flyttningssrörelsen från centrum till förorterna började synas. Även i apotekets närområde hade många saker förändrats jämfört med de första årtiondena i apotekets historia.

Under apotekare Pippingsköld-Parrukoskis tid kunde man inte längre i fönstret, bakom den buffelhudsvärdagna bänken, se spårvagnen köra förbi. Denna spårvägslinje, som kom nerför Eriksgatan och gick vidare längs Lappviksgatan till Maria sjukhus, hade lagts ner redan år 1959 på grund av sin smalare spårvidd.

Från apoteksbänken kunde kunderna emellertid fortfarande betrakta detaljer i apotekets ursprungliga inredning. För en tid sedan mindes en av apotekets kunder hur han, för över fyrtio år sedan hade gnagat på apoteksdiskens ledstång, när han med sina föräldrar besökte apoteket. Han kom ännu levande ihåg smaken han som liten pojke då fått i munnen.

Bengt Mattila

apteekkari vuodesta 1998 alkaen, apteekkihistorian asiantuntija
apotekare sedan år 1998, sakkunnig i farmacihistoria

Bengt Mattila, kuinka vanha olit ja mil-
laista alan kokemusta sinulla oli, kun
sinusta tuli Helsingin XII Joutsen apteekin
viides apteekkari vuonna 1998?

Olin 47-vuotias kun otin vastaan Joutsen apteekin. Tulin tänne Suomen Apteekkari liitosta, jossa olin työskennellyt kymmenen vuotta farmasian ja apteekkiasioiden parissa, erityisesti kansainvälisen ja pohjoismaiden asioiden asiantuntijaproviisorina. Sitä ennen olin toiminut proviisorina Fredrikintorin apteekissa ja farmaseuttina Kolmen Sepän apteekissa.

Vuonna 1999 Joutsen apteekki määritettiin suojelevaksi rakennussuojelulain perusteella. Esityksen suojeleusta oli tehnyt Rakennustaitteen seura. Suojelun perusteluna todettiin, että apteekin sisätiloilla ja kiinteällä kalustuksella on kulttuurihistoriallista ja rakennustaitteellista merkitystä ja että niillä on valtakunnallista kulttuuri- ja rakennushistoriallista arvoa.

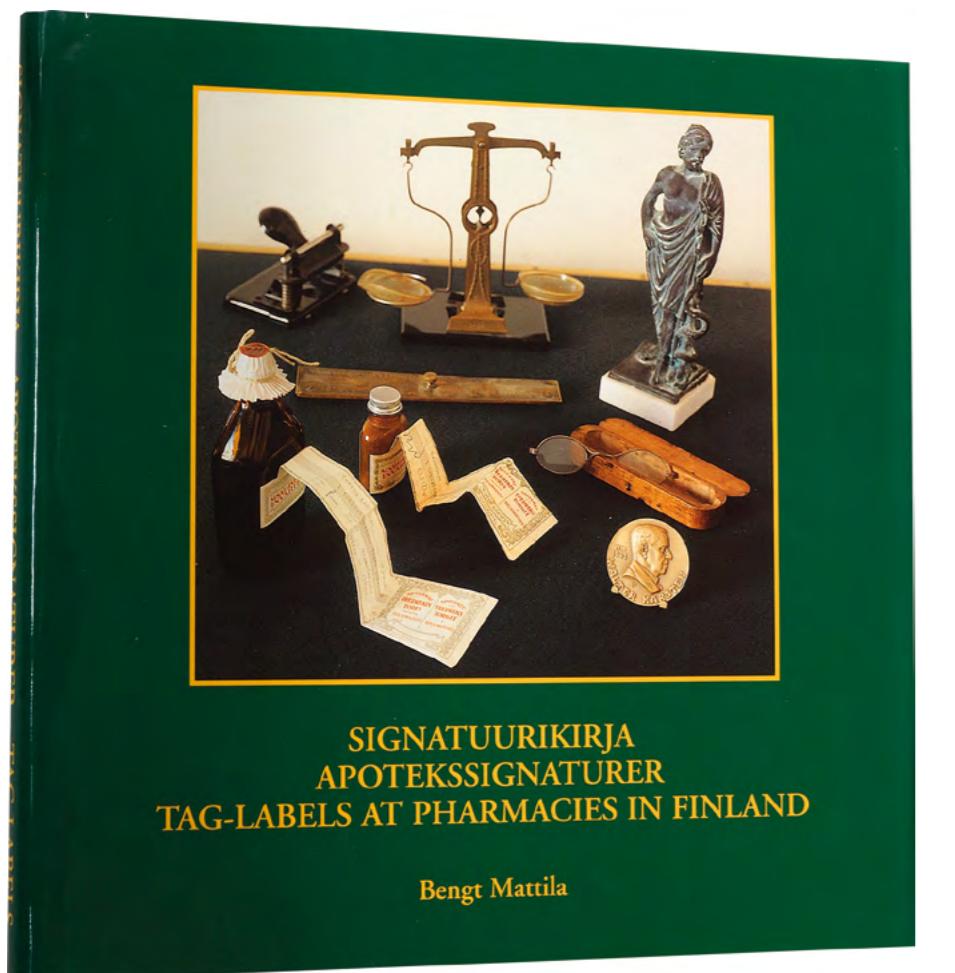
Oliko apteekin suojeleluun johtava prosessi meneillään jo silloin, kun kiinnostuit Joutsen apteekista ja vaikuttiko se päätökseen? Oliko Joutsen apteekin apteekkariksi paljon hakijoita?

Suojeleprosessi oli meneillään kun hain apteekkilupaa Helsingin Joutsen apteekkiin. Olin itse asiassa mukana muutamassa suojeleua koskevassa kokouksessakin vuonna 1997. Silloin apteekkilupa oli jo myönnetty minulle, mutta valitusprosessi oli vielä meneillään. Apteekin historiallinen tausta vaikutti kyllä päätökseen hakea apteekkilupaa juuri tänne. Minut valittiin 11 hakijan joukosta.

■ Erotussuppiloita ja tislausjäähytin telineineen.

■ Separertrattar och destillationskylare i sina ställ.

Tehtiinkö Joutsen apteekin tiloissa kunnostusta ja korjausia, kun aloitit täällä apteekkarina?

Apteekin offisiini oli oikeastaan apteekin ainoa tila, joka oli hyvässä kunnossa. Sielläkin tosin seiniä kiertävien hyllyjen yläpuolella olevat seinät maalattiin, samoin katto. Myös valaisimet uusittiin paremmin jugendtyyliin sopivaksi.

Kaikki muut tilat olivat jokseenkin perusteellisen kunnostuksen tarpeessa ja työtiloja saneerattiin mittavasti. Kellaritaso koki perusteellisen muutoksen. Siinä yhteydessä syntyi sitten pikkuhiljaajatus apteekkimuseon perustamisesta kellaritalaan.

Miten vanha, suojuetu interiööri soveltuu nykypäivän apteekkityön tarpeisiin?

Apteekin jugendkalusto soveltuu miehestäni jopa erittäin hyvin tämän päivän apteekkiin. Tuotteiden esillepanoa voisi ehkä kutsua pieneksi ongelmaaksi. Pieni tila edellyttää melko tarkkaa suunnittelua ja esillä olevien tuotteiden vaihto on hiukan haastavaa.

Perinteinen tiskin yli tapahtuva palvelu on asiakkaidenkin mielestä luontevaa tässä ympäristössä. Se antaa itse asiassa mahdollisuuden myös läheiseen ja henkilökohtaiseen kontaktiin ja keskusteluun asiakkaiden kanssa. Apteekkitiskin muoto auttaa myös arkaluontoisten asioiden käsittelyssä.

Olet ollut Joutsen apteekin apteekkarina vuodesta 1998 lähtien. Miten apteekkien toiminta on muuttunut tänä aikana?

Apteekista on tullut, aivan käytännössä, aktiivinen osa terveydenhuoltoa. Apteekkitoimintaan on liitetty useita uusia

palvelumuotoja, mm. koneellinen annosjakelu, lääkityksen kokonaistarkistus usealla tasolla, astmapotilaille kohdistettu erillinen neuvontapalvelu inhalaatiotekniikasta jne. Apteekkien toiminta ei enää liity pelkästään lääkkeiden käyttöön, vaan pyrkii huomioimaan asiakkaan terveydentilaan laajemmin.

Negatiivinen kehityssuunta vaikuttaa sen sijaan apteekkien taloudessa: pieni tai edes keskikokoinen apteekki ei enää pärjää pelkällä lääkemyynnillä. Tämä on erityisen valitettavaa tilanteessa, jossa apteekki tarvitsee lisää resursseja toimintansa kehittämiseen ja uusien palvelumuotojen toteuttamiseen.

Ensimmäiset suuremmat leikkaukset lääketakaan tehtiin vuonna 1997, samoihin aikoihin kun aloittelin apteekkariuraani. Vuonna 2003 voimaan tuli lääkevaihtomenetely ja vuonna 2009 toteutettiin viitehintajärjestelmä. Näiden lisäksi ehkä suurin kompastuskivi apteekille on tänä päivänä apteekin ansaintamalli, kun apteekille jää prosentiosuuksia lääkkeen hinnasta, tilanteessa jossa lääkkeiden hinnat jatkuvasti laskevat.

Helsingin koko keskusta ja sen mukana Kampin kaupunginosa osa ovat kokeneet monia muutoksia apteekkariaikanasi. Miten ne ovat vaikuttaneet Joutsen apteekkiin?

Suurin apteekin taloutta leikkaava muutos oli ehkä vuonna 2000 tapahtunut terveysaseman siirtyminen Viiskulmaan. Silloin tuli erittäin konkreettisesti näkyviin, että sijainti on etusijalla silloin, kun ihmiset päättävät missä apteekissa asioivat. Myös lähipalveluiden, kuten pankin konttoreiden ja pankkiautomaatin lakkauttaminen on vaikuttanut asiakkaiden liikkumiseen. Toisaalta uuden aluejaon

myötä Joutsen apteekin lähialueille on tullut myös lisää apteekkeja. Apteekkien siirtyminen kauppakeskuksiin ja lähiöiden marketteihin on kuitenkin se laajempi suuntaus, joka vie asiakkaita keskustan pienistä apteekeista.

Joutsen apteekki on tällä hetkellä Suomen ainoa alkuperäisellä paikallaan toimiva, alkuperäisen sisätilansa ja kiinteän kalustuksensa säilyttänyt vanha apteekki. Sinulla on kuitenkin ulkomaisia kollegoita, jotka vaalivat vanhojen apteekkien perinteitä muualla maailmassa. Kerro heistä ja heidän tilanteestaan.

Ennen Joutsen apteekkiin tuloani kävin kirjeenvaihtoa noin kymmenen Ruotsissa vanhaa apteekkia pitävän apteekkarin kanssa. Nämä apteekit toimivat siis vanhassa, alkuperäisessä interiöörissä moderneina apteekkeina, kuten Joutsen apteekkikin. Heillä ei kuitenkaan ole apteekkinsa yhteydessä farmasiahistorialista toimintaa.

Tanskassa sen sijaan toiminta on organisoitu säätiöksi. Heidän Farmacihistorisk fond säätiönsä antaa myös taloudellista tukea historiallisessa miljöössä toimiville apteekkeille. Muistan elävästi yhden vierailun Pohjoismaisessa farmasiakongressissa Kööpenhaminassa, jossa ohjelmaan kuului tutustuminen tanskalaisen farmasianhistoriakokoelmiin. Pääsimme tilaan, joka ei ollut avoinna yleisölle. Koko rakennus, 4-5 kerroksinen kivitalo, oli täynnä apteekkihistoriaa, sitä oli eri kerroksissa vähän eri teemoilla. Upea kokemus!

Apteekkari Bengt Mattila, sinut tunnetaan nykyään apteekkien ja farmasiän historian asiantuntijana ja sinulla on Joutsen apteekin yhteydessä mittava farmasiahistorialinen kokoelma. Miten kaikki oikeastaan

alkoi? Mikä oli kokoelman ensimmäinen esine?

Kompastuttuani 1969 farmasian alalle sain jossain vaiheessa kipinän syventyä alan historiaan ja perinteisiin. Aloitin harjoittelijana Helsingin II apteekissa, jonka historia ulottuu aina vuoteen 1813. Apteekki oli alun perin Kauppatorin apteekki, sittemmin Kolmen Sepän apteekki. Siinä sitä olikin selvittämistä, niinpä siitä alkoi omien omien juurien etsiminen ja perinteiden vaaliminen farmasian alalla, joka jatkunut aina tähän päivään asti.

Kokoelman ensimmäinen esine taisi olla Helsingin II apteekin kielisignatuuri, hyvin kaunis sommitelma kultaa ja punaista, keskeisenä elementtinä Maltan risti. Signatuurit olivat hieman modernimmissä muodossa käytössä vuoteen 1973 asti ja vanhemmia signatuureja kutsutiin muotonsa vuoksi kielisignatuureiksi. Näistä vanhemmista, kauniisti kuvitettuista signatuureista tuli eräänlaisia keräilyobjekteja ja sellaisia niistä tuli myös minulle. Kirjoitinpa myöhemmin kirjankin apteekkien signatuureissa käytetyistä aiheista.

Uno Cygnaeuksesta on kirjoitettu romaanina Tanssiva pappi. Kaupungilla kerrotaan, että sinä olet "tanssiva apteekkari". Ehditkö siis harrastaa muutakin kuin farmasiän historiaa? Ja onko näillä harrastuksilla kenties jotain yhteistä?

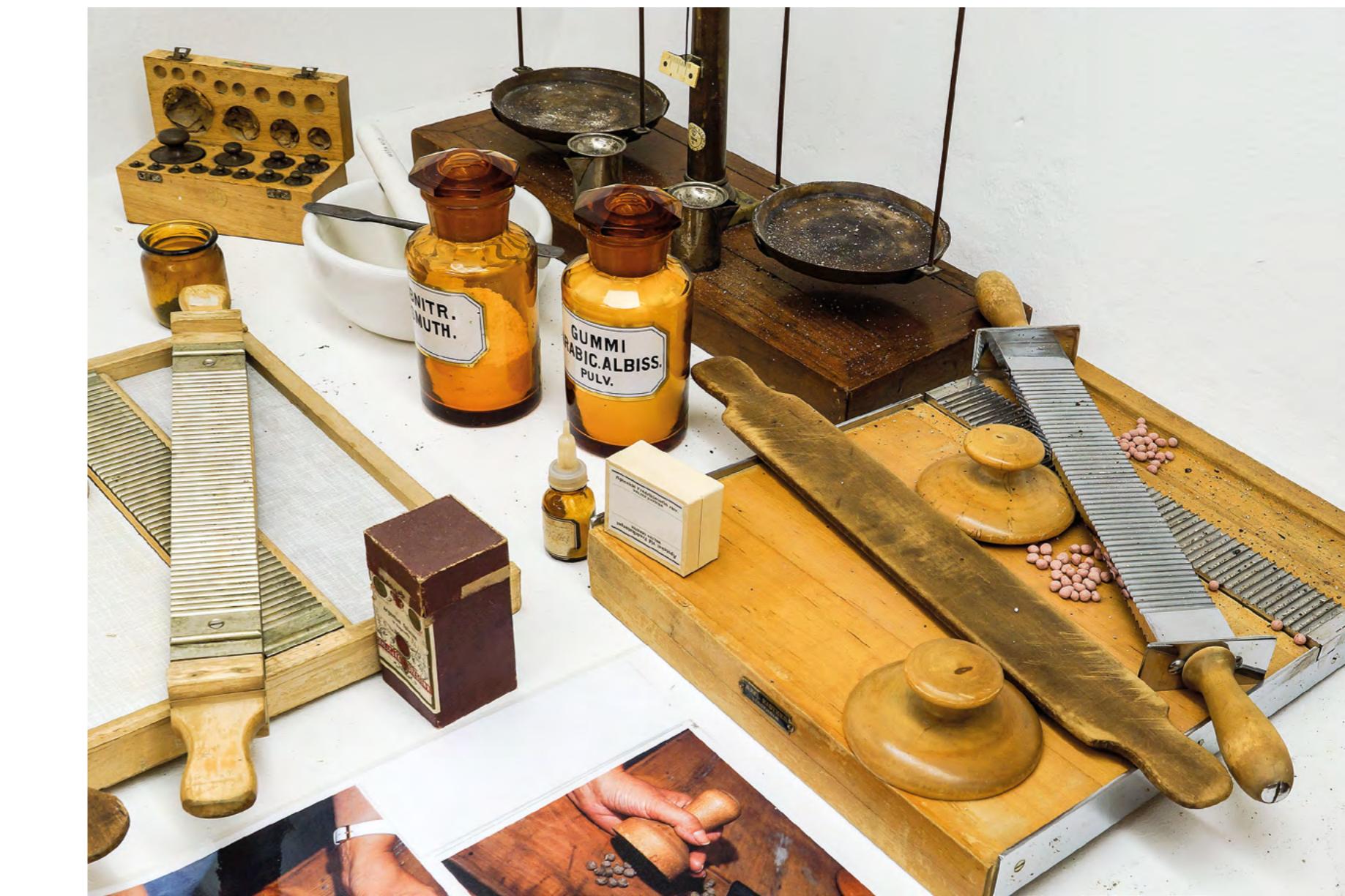
Ehkä yhteinen piirre voisi olla oman identiteetin ja omien juurien etsiminen sekä farmasiasta että omasta kulttuuritaustasta. Kansantanssi, kansanmusiikki ja kansalispuvut ovat osa suurempaa kokonaisuutta, josta olen löytänyt paikkani.

Ja vielä viimeinen kysymys: millaista tulevaisuutta toivot Joutsen apteekille, sen

seuraavalle sadalle vuodelle?

Toivon että Joutsen apteekki saa jatkaa historiallisena yksikkönä, joko itsenäisenä apteekkina tai sivuapteekkina vielä pitkään - vaikka taloudellinen tilanne nyt juhlavuonna 2012 näyttääkin synkkältä ja tulevaisuus hyvin epävarmalta. Toivon myös, että apteekin interiööri ja alakerässä toimiva apteekkimuseo voidaan säilyttää ja että sitä voidaan esitellä vieraillelle ryhmille ja farmasiän ja terveydenhuoltoalan opiskelijoille asiantuntevin opastuksin. Tähän kaikkeen olen itse valmis myötävaikuttamaan.

Ajatusten herättäjänä, myös alan kehitys-keskustelujen innoittajana ja inspiroijana Helsingin Joutsen apteekki puolustaa kyllä paikkaansa. Historiahan on, nyt ja aina!

■ Kirjaan valokuvatut apteekkien esineet ja tarvikkeet ovat apteekkari Bengt Mattilan farmasiahistoriallisista kokoelmista.

■ Pillerien valmistukseen liittyviä välineitä ja tarvikkeita. Toisen pillerilauden päällä mm. kaksi trillaa, joiden alla pillerit pyöristettiin trillaa liikuttamalla.

■ Redskap och tillbehör, som behövs vid tillverkningen av piller. Ovanpå det andra pillerbrädet finns bl.a. två trillor, som användes för att trilla pillren runda.

■ Kuvan vitriinissä on mm. höyryhaudin eli infusiokoje (sama viereisen sivun kuvassa). Siinä valmistettiin kasvirohoksista hauteita (infuseja) ja keitteitä (dekokteja).

■ I vitrinen på bilden finns bl.a. ett ångbad, d.v.s. en infusionsapparat (finns också avbildad på sidan intill). Med hjälp av ångbadet tillverkades infusionser och dekokter av växtdroger.

Bengt Mattila, i vilken ålder och med huru dan erfarenhet av branschen tog du, som den femte apotekaren över Helsingfors XII Apoteket Svanen år 1998?

Jag var 47 år när jag tog emot Apoteket Svanen. Jag kom hit från Finlands Apotekarförbund, där jag arbetat i tio år som sakkunnigprovisor med farmaci- och apoteksärenden samt med internationell övervakning och nordiskt samarbete. Före det hade jag verkat som provisor på Fredrikstorgs apotek och som farmaceut på Apoteket Tre Smeder.

År 1999 förklarades Apoteket Svanen skyddat enligt byggnadsskyddslagen. Initiativet till skyddsprocessen togs av Samfundet för byggnadskonst. Som motivering för skyddsbeslutet angavs, att apotekets interiör och den fasta inredningen är av betydelse i kulturhistorisk och byggnadskonstnärlig bemärkelse och att de har ett riksomfattande kulturhistoriskt och byggnadshistoriskt värde,

Var processen, som ledde till apotekets skyddsbeslut redan igång när du blev intresserad av Apoteket Svanen och inverkade detta på ditt beslut? Hur många sökande var det till Apoteket Svanen?

Skyddsprocessen var igång när jag sökte apotekstillståndet till Apoteket Svanen. I själva verket hade jag varit med på några mötet, där man behandlade skyddsfrågan år 1997. Då hade jag redan beviljats apotekstillståndet men en besvärsprocess var ännu igång. Apotekets historiska bakgrund inverkade nog på att jag sökte mig just hit. Jag blev vald bland 11 sökande.

Fanns det behov av att rusta upp och reparaera utrymmena på Apoteket Svanen när du började här som apotekare?

Apotekets officin eller kundutrymmet, var egentligen det enda av apotekets utrymmen, som var i gott skick, men också här målades taket samt väggtyorna ovanför hyllorna som löper runt väggarna. Vi bytte också ut lamporna i en jugendliknande stil.

Övriga utrymmen var emellertid i starkt behov av att rustas upp och arbetsutrymmena blev föremål för en grundlig renovering. Källarnivån fick en ordentlig ansiktslyftning och samtidigt föddes så småningom tanken på att grunda ett apoteksmuseum i källarvåningen.

Hur lämpar sig en gammal, skyddad interiör för dagens apoteksverksamhet?

Apotekets jugendinredning lämpar sig, enligt min uppfattning t.o.m. ytterst väl för apoteksverksamheten av i dag. Framsättningen av produkter kan kanske vara aningen problematiskt och att kunna

variera i sortimentet kan vara verkligt utmanande.

En traditionell betjäning över disk är, också enligt våra kunder naturlig i den här miljön. I själva verket ger den oss möjligheter till en nära och personlig kontakt och dialog med kunden. Apoteksdiskens utformning gör det också möjligt med diskret betjäning.

Du har varit apotekare på Apoteket Svanen sedan 1998. Hur har apotekens verksamhet förändrats, under den här tiden?

Apoteken är idag, också i praktiken en aktiv del av hälso- och sjukvården. Apoteken har tagit i bruk en hel del nya serviceformer, som maskinell dosdispensing, en helhetsvärdering av medicineringen på flera olika nivåer, en separat rådgivningservice speciellt till astmapatienter om bl.a. inhalationstekniker mm. Apotekens verksamhet berör i dag inte enbart

läkemedelsanvändningen utan man för-
söker ta patientens hälsa i beaktande i ett
bredare perspektiv.

En negativ utveckling har däremot riktats
mot apotekens ekonomi, vilket innebär
att små och medelstora apotek i dag inte
klarar sig inte längre enbart med läkeme-
delsförsäljning. Detta är en speciellt tråkig
och oönskad utveckling i en situation, där
apoteken behöver mera resurser för att
utveckla sin verksamhet och förverkliga
nya serviceformer.

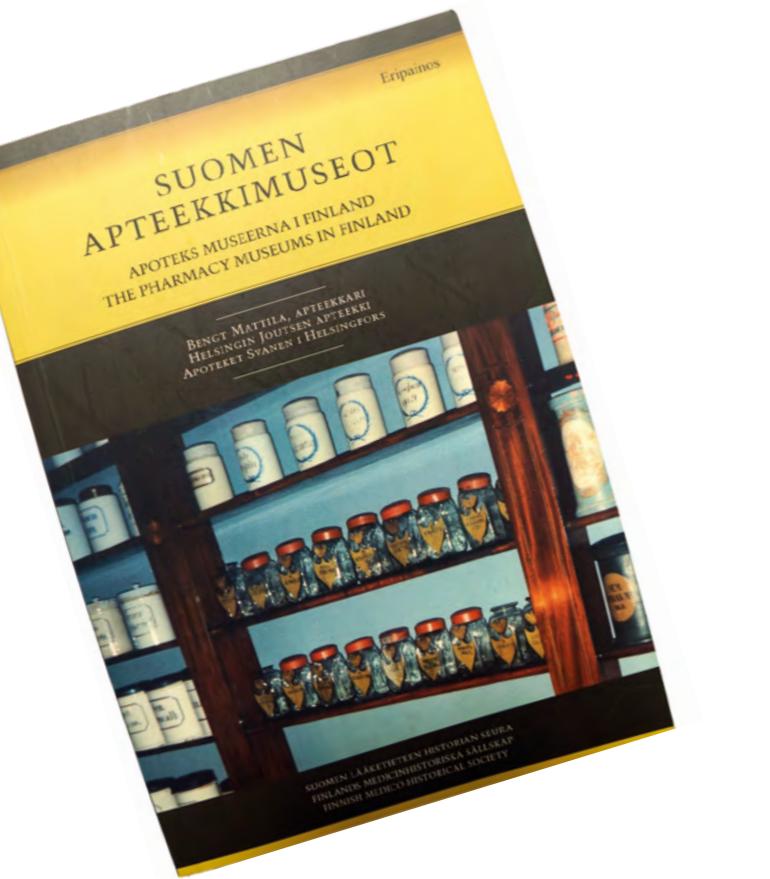
De första större nedskärningarna i lä-
kemedelstaxan gjordes år 1997, ungefär
samtidigt som min karriär som apotekare
tog fart. År 2003 infördes ett system med
läkemedelsutbyte och år 2009 trädde ett
referensprissystem i kraft. Utöver dessa,
utgör kanske den största stöttestenen
apotekens intjäningsmodell, med apotek-
sandelen som, i huvudsak en procentuell
andel av läkemedelspriset, i en situation
där läkemedelspriserna hela tiden dyker.

*Hela centrum i Helsingfors, och därmed
också Kampen-området, har genomgått
många förändringar under din tid som
apotekare. Hur har allt detta inverkat på
Apoteket Svanen?*

Den absolut största förändringen, som
skar ner apotekets ekonomi radikalt, var
flytten av hälsostationen till Femkanten.
Här, om någonsin kom det tydligt fram
att det är läget, som i första hand gäller
när folk väljer apotek för sina läkeme-
delsinköp. Nedläggning eller flytt av
annan närservice, som t.ex. bankservicen
och bankautomaterna, har inverkat på
människornas rörelsemönster. Å andra
sidan innebar ändringen av apotekens
områdesfördelning år 1997, att flera
apotek har flyttat till Apoteket Svanens
näromgivning. Apotekens koncentration

■ Suomen lääketieteen historian seuran vuosi-
kirjassa Hippokrates ja sen eripainoksena julkaistu
Suomen apteekkimuseot kirja (alla) ja perkolaatto-
ri, pillerilauta ja -trilla sekä sormivaakoja telinees-
sä (viereisellä sivulla).

■ Boken *Finlands apoteksmuseer* (bilden under)
publicerades i årskriften för Finlands Medicin-
historiska Sällskap, *Hippokrates* men också som
särupplaga. På nästa sida ser vi bl.a. en perkola-
tor, ett pillerbräde, och -trilla samt fingervågar i
sin ställning.

■ Kapseli- eli oblaattikoje, jolla tärkkelystaikinasta (oblaatti- eli öylättitaikinasta) voitiin valmistaa useampia kapseleita yhtä aikaa. Kuvassa on myös muita kapseleiden valmistuksessa käytettyjä välineitä sekä valmiita kapseleita rasioissa.

■ En kapsel- eller oblatmaskin, med vilken man kunde fylla flera stärkelsekapslar (oblatkapslar) på samma gång. På bilden finns också andra redskap man använde för stärkelsekapseltillverkning samt färdiga kapslar i askar.

till köpcentralen och marketar, är ändå den bredare tendens, som tar kunder av de små apoteken i centrum.

Apoteket Svanen är i dag det enda apoteket i Finland, som verkar i sitt ursprungliga utrymme och som bevarat sin ursprungliga interiör och sin ursprungliga inredning. Du har emellertid kollegor i utlandet, som värnar om de gamla apotekens traditioner. Berätta om dem och deras situation.

Innan jag tog emot apotekstillståndet till Apoteket Svanen korresponderade jag med ca 10 apotekare i Sverige, som verkar i ett s.k. "levande apoteksmuseum". Dessa apotek fungerar m.a.o. som moderna apotek i sin gamla ursprungliga interiör, precis som Apoteket Svanen. De har emellertid ingen farmacihistorisk verksamhet i samband med apoteket.

I Danmark har verksamheten däremot omorganiseringats via en stiftelse. Deras farmacihistoriska fond förmedlar stöd till apotek som fungerar i en historisk miljö. Jag kommer levande ihåg ett besök på den Nordiska farmakikongressen i Köpenhamn, där en av programpunktarna var en guidad tur i danskarnas farmacihistoriska samlingar. Vi fick besöka ett utrymme, som i normala fall inte är öppet för allmänheten, ett stenhus i 4-5 våningar, full av farmacihistoria med lite olika tema i de olika våningarna. En omvälvande upplevelse!

Apotekare Bengt Mattila, du är i dag känd som sakkunnig i apotekens och farmacins historia och du har på Apoteket Svanen en stor farmacihistorisk samling. Hur började allt egentligen? Vilket var det första föremålet i din samling?

Det första föremålet i min samling

måste nog ha varit en hängsignatur från Helsingfors II Apotek – en mycket vacker komposition med guld och rött, med malteserkorset som centralt motiv. Signaturerna var, i lite modernare format, i bruk ända fram till år 1973 och äldre signaturer kallades på grund av sin form för hängsignaturer. Dessa gamla, ofta ytterst konstnärligt utformade signaturer har blivit begärliga samlarobjekt, även för mig och jag har senare t.o.m. skrivit en bok om vilka olika teman apoteken använde sig av i signaturerna.

Om Uno Cygnaeus har man skrivit en roman som heter "Den dansande prästen". På stan säger man, att du är "den dansande apotekaren". Hinner du faktiskt också hålla på med annat än farmacihistoria?

En gemensam nämnare kunde här eventuellt vara sökandet efter en egen identitet, sina egna rötter såväl inom farmacin som den egna kulturbakgrundsen. Folkdansen, folkmusiken och folkdräkterna utgör här delar i en större helhet, där jag har funnit min plats.

Och ännu en sista fråga: hurudan framtid önskar du Apoteket Svanen för dess följan-de hundra år?

Jag hoppas att Apoteket Svanen får fortsätta som en historisk enhet, antingen som ett självständigt apotek eller som ett filialapotek ännu länge - även om den ekonomiska situationen nu under jubileumsåret ser dystert ut och framtiden ter sig ytterst osäker. Den här unika interiören och apoteksmuseet som verkar i apotekets utrymmen, kombinerat med guidade turer för besökande grupper samt för farmaci-, sjukvårds- och läkemedelsteknikerstudierende, är värd att bevara och jag är själv beredd att medverka till

en dylik utveckling.

Apoteket Svanen i Helsingfors försvarar sin plats genom att vara tankeväckande samt agera entusiasmerande och inspirerande när det gäller utvecklingen av branschen. Historien finns här och nu – och alltid!

■ Apoteksföremålen, redskapen och tillbehören som avbildas i boken är ur apotekare Bengt Mattilas farmacihistoriska samlingar.

Tekstien lähteet | Källor till texter:

- Karl Ahlberg (1899): Farmaceutisk teknik. Stockholm
- Asmo Alho, Uljas Rauanheimo: (1962). Helsinki ennen meitä. Helsinki
- Ulla-Maija Alhopuro ym. (1991): Lääkkeen synty. Ex-tempore. Kouvolan apteekkimuseo. Suomen apteekkariliitto 110 vuotta 2007, www.apteekkimuseo.fi
- Apoteksvistitation på Helsingfors XII apotek, den 9 december 1912
- Kristiina Bäckman (1987): Joutsen apteekki 75 v. 1912-1987, moniste
- Margaretha Ehrström, Museovirasto: Minne joutuivat Korppi, Kotka ja Leijona?, www.rakennusperintö.fi
- Margaretha Ehrström, Museiverket: Var hamnade Korpen, Örnen och Lejonet?, www.bygggnadsarv.fi
- Margaretha Ehrström, Museovirasto: Julkiset ja yhteiset rakennukset, www.rakennusperintö.fi
- Arno Forsius: Paul Ehrlich (1854–1915) – bakteriologian, immunologian ja kemoterapien uranuurtaja, www.saunalahti.fi/arnoldus/
- Arno Forsius: Gerhard Domagk (1895–1964) – kemoterapien kehittäjä, www.saunalahti.fi/arnoldus/
- Ulla Fågelholm (2003): Anteckningar av Marie Lüsch och andra uppgifter som bevarats hos släkten
- Ilmo Heikinheimo: Heickell-suvut, Genos 2/1981
- Liisa Horelli (2007): Julkisen ja yksityisen vaikutus sisätiloissa, teoksessa: Käy sisään! Stig in!
- Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A: 15
- Maarit Hyvärinen ym.: Aptekkityö eilen, Suomen apteekkarilehti 2-3/1997
- Hämäläinen Pirjo (2010): Jugend Suomessa. Helsinki
- Bruno Kaján: (1943): Farmacie-elevens vägvisare. Helsingfors
- Bruno Kaján, Pehr Elg (1957): Farmasianoppilaan opas II, Farmacieelevens vägvisare II, parannettu painos, omarbetade upplagan. Helsinki, Helsingfors
- Elias Lönnrot Kainuussa, www.juminkeko.fi
- Antti Manninen (2004): Puretut talot. 100 tarinaa Helsingistä, Hämeenlinna
- Bengt Mattila: Kun apteekkeista tuli viinakauppoja, Suomen apteekkarilehti 3/2009
- Bengt Mattila (1997): Suomen apteekkien signatuuriaiheita. Jyväskylä
- Bertel Nylander, Antti Sipilä (1954): Aptekkien työ- ja tutkimusvälineistä ja niiden käytöstä. Helsinki
- Kerttu Peldán (1967): Suomen farmasian historia. Helsinki
- La Pharmacie par l'image (1996): Aptekkinäyttely Rickhardinkadun kirjastossa 5.10. - 25.10.1996, esite
- Asko Salokorpi (2001): Selim A. Lindqvist, arkkitehti. Helsinki
- Helsingin raitiotielinjat, www.raitio.org
- Börje Wilkman (1972): Työtä terveyden hyväksi. Lääketehdas Oy Star Ab 1922-1972. Tampere

Kiitos | Tack

Farmacieklassen

Ulla Fågelholm

Arthur Nymans familj